

Hylli i Dritës

Ubi Spiritus Domini, ibi libertas.

(-II ad Cor. III, 17-)

1. Kisha Katolike ka trajtue kulturen okcidentale	Fq. 194
2. Bashkimi komtar	201
3. Farka e Bolshevikve	207
4. Hajduti shënosh e mirë në shpil	212
5. Shqyptarët e hartet	219
6. Kanuni i Lekë Dukagjinit	223
7. Dy fjalë apologi per „Monumentin Historik“ etj.	231
8. Lajme	236
9. Bibljografi	239

SHKODER
BIBLIOTEKA PUBLIKE
MARIN BARLE
SHKODER (2018)

Posta e jonë.

Atenë. L. S. — E muerem shkrimin t' Uej. Do t'orvatena me U a çue dishiret në vend por jo kësajë here, pse pak vonë. — U falena nderës për shkrime të reja, që na premtoni. I u dergue atje Numri III. i Hyllit e kështu edhe tash e mbrapa.

Tiranë M. L. — Mjaft jena tuej u orvatë të gjëim librin, që kerkoni, por enë 's kena mbuejtë me ra më të. Porsa t'a gjeim kena për t' U a dergue.

Tiranë. P. Gj. F. — Na mërrijti teper vonë shkrimi, që na dergoshi e prandëj kà mbetë për numer të Qershorit.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

HYLLI I DRITËS

Vjeta IV.

MAJ 1923

Numri V.

Kisha Katolike kà trajtue kulturen okcidentale

(vijon prej Numrit IV)

Merret vesht prej vedit, se, kuer thomë: bihudet e Shqypnis, shakllabanat e Shqypnis, kuptojmë vetëm njatà mistreca Shqyptarë fatzez, qi, pa një edukatë të marë e pa kurrnji msim e dije, kan guximin me qitë poshtë me fjalë Kishen e parimet e kulturës s'kshtënë; por nuk flasim, jo, per Shqyptarë shkollet, qi kan një kulturë mjaft të hijshme e janë të zott me trajtue një opinjon të vetin, sado qi kta mos të jenë një mendimit me në nder të gjitha çashtjet fetare e kulturele. Kta na, jo veç se nuk i poshtnojmë, por mât teper i çmojmë, e e majmë per nderë me diskutue me ta mbi kso çashijesh të kunderta; pse mendojmë qi atà kundershimit i bânë me të mushun të mendjes, e jo per modë, si atà bihudet e Shqypnis, pseudo-profesora e pseudo-doktora mejhanesh e sokaqesh; si e difton fakti, qi njani nder ta — sugurisht nder mât të zott, por edhe mât i largti, ndoshta, me mendime prej nesh — i kà detyrë zot të parlament r'onë Klerit katolik, tue këne se është i zot prej kulturet qi kà, me dishmue të drejten, kudo qi t'a shofë. Prandë, Hylli i Dritës“ numer per numer vën në dispozicion të intelektualvet të vertetë të Shtetit shqyptar 10 faqe të shtirë të vet, qi edhe kta, të bazuem gjithmonë mbi parimet shkencjake, mund të tfaqin mendimet e veta mbi kso çashtjesh religjoeze e kulturele,

pro a contra nesh qi të jenë — Mâ teper deklarojmë edhe se na nuk i majmë per muhaxhirë atâ Shqyptarë të ngratë, qi kan pasë fatin e zì me u rà vendi nën sundim të huej, e qi prandej kan dalë vendit të vet, tue luftue si burrat: kta na i majmë per veteran të lirës komtare.

Mâ teper na merr mendja, se ndokush — ndoshta edhe prej radheve t'ona — kà me u çuditë ndopak per ashprim të stilit, qi perkoshmja e jonë kà perdorue ksajë herë ndaj kunderishtarët e parimevet besimtare e kulture të kshhtëna. Por do të davaritet ç'do çudi e tyne, kuer t'u thomë, se shembulla ksi shtilli t' ashper gjëjmë, jo veç nder auktorë profâj, por edhe në Shkrim Shëjt e nder vepra t' Etenvet Shëjten e Dijetarë të Kishës. Kshid, b. f., i lumi Jezu Krisht Herodin e pat quejt dhelphen — dicite, vulpi illi; per Farizej pat thënë se janë genimina viperarum — zogj bollash; kuer Sh' Pjetri muer me e kshillue, qi mos të diste m' kryq per njerz, i thotë: Vade retro, **Satana**; quia scandalo mihi es — M'u hiq, eh! djall; mos m'shtje në të keq. Sh' Pali, mandej citon kundra Kreteztvet vjer-shen e nji poetit të tyne, qi thotë: Cres semper mendax; mala bestia, venter piger — Kretezi rrenc gjithmonë; shtasë e keqe, planc i papûnë. E kuer Marcjoni i patenzonë pveti në qestì Sh' Ignacin Martyr: „A m' njeft?“ „Po si“, i pergjegji Shëjti; „**e njof të birin e dreqit**“ — Cognosco primogenitum diaboli. Por edhe Sh' Hjeronimi quen që e kunder-shtarët jo aq të fës, sa të vepravet të tija letrare — Canes mei. Mâ teper, i lumi Jezu Krisht, tuj pà se tempulli i Jeruzalemit ishte bâ pazar prej njerzve të kqì, aj, qi ishte zàmer-butë e i pervûjtë — mitis et humilis corde — e si kishte msue me dashtë edhe anmikun — Diligite inimicos vestros — s' u tha, jo, atÿne njerzve të kqì: Venite, benedicti Patris mei; por muer nji kamxhir në dorë e pa i pvetë se kû u dhimte a kû u digjte, fillojme t' i rrahë pa kurr-farë mishrìret, per arsye qi kta kishin poshtnue kishen e Tënzot.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
MARIN BARLETI
SHKODER (2018)

Kurrkush, pra, n' dashtë mik n' dashtë kundërshtar i jonë të jët, nuk do të çuditet pse edhe na, tuj pa ke, vëndentes oves et boves — kasapë, matrapaza, planca të papûnë duen me na hië nder punë të fës e të kulturës, rrokem në dorë kà m x h i k u n e fjalës e të sarkazmit e ja u njeshem qafës e veshve, qi sod e kurr mâ mos t' u bjerë nder mënd karabullakve mende-shtypun me thânë n' êmen të dijes: Non est Deus s' kà Zot — e se Feja pengon perparimin. Se atà qi prej nesh kan ndië se kà Shqypni, se Shqypnin Zoti e kà falë per Shqyptarë, të ngri-fen sod e të na flasin fjalë të mdhaja nacionalizmit e atdhetariz-mit kta baret e s' baret; por qi do vozga mästiket e kampjona „zaresh“ të kenë guximin me na folë mbi fë, mbi moral, mbi pa-rime kulturele, e kta me një kreni të ndyet e të neveritshme, per tamand qi na, qi per fë e atdhë kemi derdhë edhe gjak, nuk mund t'a barim pa zà e me sÿ per dhë, si, ndoshta, mund t'a mendojë ndokushi. Jo qi n' e mbramët na kurgjâ mâ teper nuk kemi thânë në ket artikull per do fatosa llapazana me jhanesh e llomshti so-kaqesh, se âsht thânë në parlament të Shqypnis per Klerin, per të cillin Lamartine thotë: „Le sacerdoce est une pre-sumption legitime de vertu. (Vie de Bossuet.) Jo, po; në parlament t'onë, si mundet me u vertetue prejë procesver-balevet, Kleri âsht quejt trathitâr, gopçar, fanatik, in-trigant e s' diëm shka tjeter: pse, prà, tash na do të flasim në dorsa të bardha e m' mâje të pirunit, si i thonë, per sallahana, shakllabana, vagabonda, pseudo-professora e pseudo-doktora të Shqypnis, sado qi na as per s' largut nuk bâjmë aluzione njer-zish a personash morale?... A mos të kenë privilegje të posaçme ndoshta vagabondat e shakllabanat antifetarë në Shqypni? N' i paçin, të na i qesin në shesh. Duem, po, qi t'a hjekin masken e të njifen per shka jânë, e mâ teper të na thonë se shka duen. Sa per vedi, na po u deklarojmë, se kurkund nuk e kemi në mend me u bâ shkami as mâsha e kujë: duem me këqë krahi i djathtë i Shtetit shqyptar, sidomos në të perhapun të kulturës në Shqyp-

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

ni, per të cillen pûnë kurrkush s' mund të na muhojë kompetencen e vullndesen e mirë. Per shka i perket stilit të ktiij artikulli, mandej, na po ja u shtiem nder mend lexuesve zëmer-bardhë t' onë at fjalën e poetit latin: *Fecit indignatio versum* — Duel prej pezmit vjerrsha. — Idhnohet katrovaxhija m' nji copë botë, pse s' i njeshet si duhet ânës qi kâ per doret; idhnohet samarxhija m' nji dujë byk, pse s' i shirohet mirë samarit: secilli n' ushtrim i' atij zanatit të vet. Idhnohemi na m' çarlatanizem antifetar e m' vagabondazhë antikomtar, pse fën e a' dhën i kemi zanât. S' âsht, prâ, per t' u çuditë per ashprim të stilit të ktiij artikulli. Stili ulat a çohet mbas objektit, qi shkruesi do me tregue. Tash, tue pasë vûe na m' krye të ktiij artikulli paragrafin *Shakllabanat afetarë të Shqypnis*, a pernjimend i ve mendja kuje, se do të na ishte dashtë me fillue me nji *Arma virumque cano* të Virgilit, a se si Danti: *Nel mezzo del camin di nostra vita*, apo me atë të Faustit: *Ihr naht euch wieder schwankende Gestalten...*

4. Burrimet e para të kultures europjane.

Po të vëmë n' oroe ligjet, po të skjyrtojmë monun entat e literaturës, po të kundrojmë tempujt, amfiteatrât, termet, shtyllat, rrugët e gjithshka qi perbâte at peslen e randë e të perfrigueshme të pushtetis romake, slofim se jo veç Roma kic qandra e të gjith livizjes s' jetës shoqnore i' asatë kohë, por kjë, si me bânë edhe epilogu i të gjith kultures e i gjyetenis s' perparshme, tuj fillue m' atë të Grekvet e me dalë m' ato i' Egypcjanet, i' Asyrvet, të Kaldejvet, i' Babilonazvet e dër në mâ te largat mote preistorjake, të cillat edhe kto, mbas vendit e afisis te poqijvet, kishin pasë kulturë e gjyetenit të perparueme, si dëshimoinë pomendoret nder kohë i' ona, aij ktû, të zblueme. Fjala po xamë, e nji urdhni, ajo ishte në gojë të Ciceronit, na me bâmë u eshtë boten e atëhershme, e nji herit ishte edhe nji shembull typik bukurijet letrare, perpara të cillit edhe marë bota e sodshme bindet.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Por Fori u bâ rrah, Kapitoli met një muranë gursh, u shem Senati, eshten Konsuj e Bruta, e Katona, e Cezare, perpara të cillve eshte dikuer njerzimi, u zhduken, e me ta u zhduk edhe Roma, e pushtetsija rromake shuejti — shuejti per gjithmonë nen curra e zhavella të një Koloseut të shkatrruem e nen kofomë të kalbtë t' asajë madhnis s' vet të perfrigueshme.

Po kultura romake — fryti, djersa e qinda e mâ kavaljetash, ndoshta — ajo, edhe, thue, per gjithmonë do të shuete nder erresina të shpeshta të një harrimi, qi dhimë e mshritë nuk një? Jo, prâ, jo! Nën krisme e rropame të kolosit romak qi po zhdukej, dishkâ atje nder angra të Dheut — nder katakombe t' el-mashkta te giytetit të Romës po lvitet, po perpiqet e me shperthye po do perjashta mbi fyrrë të tokës s' mjerueme e në zî të merthyeme: âsht Kisha Katolika, qi, si aio lulja prej voëset jetdhanse të një ajrit të rîmë, prej gjakut të vet po ngallitë e madhnueshme mbi-rrenime të pushtetsis romake, e qi, me një zâ të fuqishem qi u ndië kahë lën e perendon, u thotë të gjith bijvet të njerit: „Estote perfecti, sicut Pater vester caelestis perfectus est — Të jeni të perkryem (perfecti), pse „aj Ati qielluer i juej âsht i perkryem¹⁾ — edhe me dorë kujdestare të veten — si ajo bleta lule m' lule — nisë me herrë e me bashkue prej rrenojave të dolmevet, të termevet, t' amfiteatravet e prej rrasavet të dyllta e papyravet të gerzhatun at harmonin e vizavet, at njomsin e thânjevet, at kthellsin e dijes e bukurin e artevet romake, neper të cillat Roma, edhe m' atëherë si sod, ishte Caput mundi — kryet e Rruzullinit. Edhë m'atëherë ndrroj fyrrë bota. Geni i Helades e i Romës u njallë në një jetë të rë, e zëja e një Demostenit e e Cicetonit u tfaq edhe një herë e shkelqyeshme m' Krisostomin e m' Augustinin. „E kshît, me një të kuqlimtë të madhnueshem të një prendimit të diellit, so-si dita e komit grek.“²⁾

1) Matth. 5. 48.

2) J. B. Weltgeschichte, bl. 4, bot. 3, f. 637.

Nder rreze të genivet kësaj perpjesëtimi, që se po nisnin me
u endë — si hana ravës kësaj shtore të qiellve — atë hyjt
e shkelqyeshëm, të cillëve u thonë: Athanasius, Basilus,
Ephrem, Gregorius Nazianzenus, Gregorius Nys-
senus, Hieronymus, Hyllarius, Ambrosius,
Boëtius, Paulinus Nolanus, Juvencus, Cassio-
dorus, Prudentius — e po kush mund t' i njëfë tash kë
ëmen për ëmen? — të gjithë kolosa dijet e Atlanta të ri, të zot
me bartë mbi supa të krahvet të vet — si atë gurt granitik të
nji pellazit të madhnueshem — peshen e asajë kulture, që dikuer
do të quhej „okcidentale“. Nder mija e mija monasterësh
e kuvendesh rregulltarësh — vetëm Benediktin, prej VI. qindvjetë
e mbrapa, kanë mrrijë me pasë në Europë 30.000 monastere — ni-
sen me pershkrue tekstet e filozofvet e të klasikvet të hershëm,
edhë mbi lëndë të kulturës pagane me shartue — si filizin e butë
m' trup të nji lende t' eger — idealin e krishtenë të madhnue-
shem, prej të cillit do të bulojshin lulet e erandshme e do t' u piq-
shin përmët e amla të kulturës e të gjytnis s' krishtenë a okci-
dentale, si të dueni m' e thënë. — E pra, shka nuk thonë kundra
rregulltarve katolikë pseudo-profesorat t' onë, merret vesht, nëmen
të dijes e të historis!

E që se në rrymë të gjithë kësaj rrezje e të gjithë kësaj dri-
te të këtij diellit të ri të kulturës okcidentale kë po bëjnë. Homeri
i krishtenë, Dante Allighieri; atjë po ngallitë Sofokli i
motevet të reja, Wiliam Shakspeare; mëndej ndermjet
ferravet e morrizave t' ironis e të satyrës — si pigu gotik i mjes-
kohshem ndermjet hithave e madërgonës — po ngallitë madhnue-
shim Cervantes; e po shkelqanë nji Michelangelo
Bonarrotti, nji Rafael Sanzio, nji Morillo, nji
Leonardo da Vinci, Brunelleschi, Bramante, Pa-
lestrina e sa tjerë ëmna të padokshëm e geni të hynueshem,
si atë Platonat e Aristotelat e kristianizmit. Alberti i Madh, Akvi-
nati, Bonaventura, Skoti etr. mëndja e shiellit e të cillvet depertoj

thellsit mâ të msheftat e Filozofis e të Teologis. Ballë per ballë të Koloseut të Flavit po ngrifet në Vatikan një mal arite mermerit, qi është kisha e Shën Pjetrit, me at kupolë të madhnueshme, me ato shtylla të shkathta, me ato lemaje, si ylberi i qiellvet; po nder-tohet kisha e Shën Palit bukur, thue, se është një hajat parrizit; po lshohen katë qiella kathedralet e hedhta të Reims, të Notre Dame të Parizit, të Westminster (Westminster Abbaye) të Londonit, të Kolonjas, edhe kryhet ajo e tetta mrekulli e botës, qi është il Duomo di Milano, prej kulmit të cillit statua e Virgjines s'hyjnueshme ambel zotnon mbi fusha të gjana e të plleshme të Lombardis. Jo, po, as dielli pa nuk ka, as hana s'ka soditë, historia edhe nuk man në mend një veper kulturele mâ të madhnueshme se ajo, qi Kisha Katolike ishte tuj ndertue n'Europë. Ziër, po, prej muzejve mâ të mdhej e mâ të permendun t'Europës shka dalta dhëni e peneli ravizoj mbas atij idealit të Kishës, e tÿ s'ka me të mietë tjetër veç muret e thata e do statue të cingueme t'Akropolit a të Forit Romak.

E pa edhe e ndjeu dër m'shpirt madhnin e ksaj veper kulturele të Kishës Katolike historjografi liberal ingliz, Macalay, edhe me entuzjazem shkroj kto fjalë, per njëmend të dëja me u vûe në shëj: „As s'është mbi tokë e as kurr s'ka kënë një veper politiket njerzore, qi të jët e dëjë per studij, sa Kisha romano-katolike, historia e së cillës lidhë dy moshë të mdhë gjytnimit: moshen jetike e boten e ksokohshme. Nuk ka n'Europë një institucion tjetër, qi të kapet dër m'ato mote, kuer tymi t'flivet nçohej prej Pantheonit e tigrat e gjirafat u hidhshin neper rânë t'Amfiteatrit të Flavit. Genealogit mâ krenare të monarkvet per ballë t'asajë rradhës s'gjatë të Papvet të Romës, janë si me thënë, të djehes... Kisha Katolike ka pa fillesat e të gjith mbret-nivet e të gjith institucionevet religioze, qi gjenden sod mbi tokë, e ndoshta ajo ka me pa marimin e të gjithavet. Ajo kje e madhe e e pushtetshme para se Saksoni të kishte vûe kamë n' Britanje, para se Frangu të kishte kalue Romën, e shokverca greke nuk ishte

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETTI"
SHKODER (2018)

shue shqimit n' Antioki. Pa u veshkë kurr, mundet me u thënë se ajo kà me kënë gjallë edhe atëherë, kuer shtegtari i Neuseeland të ndalet kund në një shkretët të haptë brî ndonji kamet urret të rrenueme të Londonit, për me ravizue rrenojet e kishës s' Shën Palit. Kuer mendoj tallazat e perfrigueshem, neper të cillt u pershkue e pshtoj gjallë Kisha Katolike, kurrkund nuk e shof mndyren, neper të cillen kjo mund do të rrenohej. Kjo kishë është përnjëmend kryevepra e dijes e e urtës njerzore (sic).“ 1)

Por edhe anmiku i rrebtë i Kishës Katolike, Ad. Harnack, është i ngushtuem me rrye, se „Kisha Katolike është ajo që ka edukue popujt. Ajo u ka dhënë popujve të ri kulturen e kështënë, e jo dhënë për do kohë vetëm, e që të rrite gjithmonë m' një këmë shkallë, por u ka dhënë popujve një kulturë, e cilla mundet gjithmonë me përparue e Kisha vetëm i ka prirë kësajë kulturë.“ 2)

As vetë i atë i pozitivizmit modern, August Comte, nuk mûjt me mohue, se Kisha Katolike është ajo, që ka trajtue kulturen okcidentale, pse shkruen në një vend edhe aj vetë: „Të gjithë zhërvillimi intelektual filozofik, shkencak, estetik e **industrial** i mëndhë prej zëmret të katolicizmit.“ 3)

Kështu, prà, zûe fill kultura okcidentale edhe mbas mendimit të filozofvet modern e kundërshtarë të Kishës Katolike, e a-nalfabetat e semianalfabetat t' onë na ngrifen e thonë, se Feja pengon përparimin!... (Vijon).

1) Bulau, Macalays Kleine Schriften IV. (Leipzig 1861) 61

2) „Das Wesen des Christenthums“, lib. 9 k. 1.

3) Cours de Philosophie positive — V. f. 212 (Paris 1864).

Bashkimi komtâr

Çashtja e existencës së Shqypnisë sot po mërret porsì një çashtje e dytë, pse po thonë, se Shqypnia është e do të jetë, fatbardhë për atë që e shikojnë në rreze të florinit e fatzezë e e mjerë për 2/3 të popullit, që më tërë e lamë e pa gjë mas shpirtit. Por ç'po të duhet? a kà veç Shqypni? Këput e maro. Shqypitari, do të jetë Idealist, që don me thënë, nuk do të mvaret prej rrethënave as prej nevojve të jetës, por nall e për herë e më nall do t'a ngrehin pikpamjen e vet, edhe në luftoftë me mort e me deké; Hyu, familia, ndergjegjia e shoqnia lypin prej ti një pûnë të vetme, që ai të bierë e të jesë nder lamije t'Idealit shëjt, që është komi, a më mirë me thënë bashkimi komtâr.

Edhe dën se e kan gjue kohen më të miren, pse shi sot që arsyeja e dieja kà bënë bankrrot nder në, sot, që pa u marrë kurrnji pûnë pernjimend, po u bihet kryq e terthuer çashtjeve më me randsi, sot, që, arsye e pa arsye, mjaft që t'i dalë kuej me e imponue mendimin e vet, shi në ket kohë çashtja e bashkimit komtâr është bënë monopoli i disave, e po guxoj kush me e zblue mendimin e vet, ndryshe se ata e mendojnë, pa një pa dy, mahet e dnohet porsì antikomtâr. Thue do të mund i pvesim se si e mendojnë ata bashkimin komtâr? Thue do të na ëpet lëja me e parashtrue mendimin t'onë më ket çashtje? Të sugurtë se, n'at mendyrë që para 20 vjetve ç' do veper a levizje komtare, që u bënë prej anës s'onë, prej shumë shqyparve u mate për marri e u njehte për guzim i paperligjshëm, njashmë sot ç' do mendim a veper e jona, prà edhe mendimi i jonë në ket çashtje a priori kà me u njehtë për fanatizem, a Zoti e din për shka tjetër; por ndergjegjia na thotë se, sikurse koha e mënët e kalueme na e perligjen vepren komtare që zhvilloem për independences së Shqypnisë, ashtu të sugurtë për parime tona, i melohena arsyet ditoris e historis, të dishmojë se nuk kanë katolikt e parimet e

tyne qi e pengojnë perparimin e bashkimit komtâr, por është pazotsia, pedanterizmi, qellimet vehtjake e ngatresat e njatyne, të cillët, pa pasë një parim të caktuem, porsî miza pa krye, gjithkund kû të ndeshen gjejnë kundershëm.

Mâ se një herë kemë pasë rasen me vû oroe, se nder Idealist t'onë është e zakonshme fjala me shkri. E përnjimend si flasin është edhe mendojnë, pse për bashkim komtâr nuk marrin vesht tjetër, por të shkruajnë në një t'elementave të ndryshëshëm, e kta mas mendimit të tyne do të ndollë, kuer feja mos të jetë mâ as myslimane, as ortodokse, as katolike, por fjeshtë shqyp-tare; kuer shoqni e ndryshëm të paralizohen porsî shoqni, e por të veprojnë porsî vegla të verbta të lidhne e të qandrueme në dorë të ktyne idealistve; kuer të vûmt e të shlyemt e kunorës të mvaret prejë shteti; kuer toska e gega të dalin fisit, të bjerrin doket e karakterin e vet e prejë tyne të trajtohet një farë kosmo-politit me hije vagabondash, i pa interese të caktueme, i pa tager e detyrë tjera, posë t'atyne nda'j idealin komtâr. Emancipacioni i shkollave prejë besimit është një pikë kryesore për ta, e fmit e shqyptarve, nder shkollë e Internatë do të rriten porsî vllazend. m. th. si të mos kishin babat e nanat e veta, si mos t'ishin prejë familjeve e krahinave të ndryshme, me doke e veti të veçanta; ndisit fetare mandej, jo me ja hjekë, se i përtrihen edhe mâ teper, por me i lënë t'u shqymen vedit, e fmit gjith si janë e me gjith shka kanë të shkruhen në një, pse një është baba e nana e tyne: komi e atmia; një është feja: atdhetarizmi; një është qelli i kë në e i jetës së tyne: bashkimi komtâr. Me ket farë komunizmit bân bē se kanë kthye nder në ato kohët e arit të vjerrshtarve, kuer për nieri, ishte një me kë në e me gëzue! Nuk kemë pse himë me arsyetue mî kto parim, pse janë at të gabueshme sa e barin me vedit dñimin e vet, e për me i qitë poshtë, mjafton me i qitë në shesh.

Idealist t'onë po pñuen me të mushur të mendes, po kjenë të sugurtë për pñnë të vet, po deshten me kë në leal me

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

popull ashtu si duen me u dukë, mos të rrinë msheftë porsì gacanen hì, por sytematisht t'i qesin per fushë shkndiat e programit të vet, pse mât zi per t'a po u gjet në Shqypni ajo mashë, qì të ja u shkundin at lmazë hinit të bardhë me të cillen po duen me perligjë para popullit e para botës qellimet e veta të mshefiat.

* * *

Kollaj me kritikue, kshitù na thote tash do dit, një kapodaji i kryne idealistive, por a je kund me na parashtue një drejtim e një normë të caktueme mî systemacionin e jetës komtare?! Kshitù aj n'ëmen të gjith të shokve të vet, të cillët po t'ishin sà gjysa e atyne qì mahen e duken, të kishin zotsi e vullndesë sà të katerten e fjalve të bukura, qì kan në gojë, nuk paten me shkue pûnët rrokopuj si po shkojnë. Por fjalët po u a lāmë atyne, e po marrim me e shikjue çashtjen ashtu si asht.

Bota prendimore per kom (nation) mëir vesht jeten e perbashkët të trajtueme prejë elenmetave kù mât pak kù mât fort të ndryeshëshem, por gjithmonë të zott me perkue e me u lidhë nder pika kryesore, qì janë sidomos njisia e giûhës e e kulturës giasimi i dokeve e i karakterit, historia e tradicjoni i perbashkët, të lidhne me shpnesë (interese) të perbashkta të jetës.

Komi asht si një fugure e perbâme prejë shum pjesësh e njyresh në të cillen koha, pa e prishë kënen e sajë, erdh tuej ravizue ndryshime gjithnduersh. Elementi mât i forti i komit, porsì qandra e elementave tjerë, kishte me kenë njisia e gjakut, a se rrjedhimi i natyrshem i të gjith shqyphtarve prejë një pinjullit, mas të cillit na do të kishim një giasim a mât mirë me tharë një gjini phisjologike shoq me shoq. Kjo pikë e nevojshme per komi, sod asht fort e ligishtë e e mangët nder të gjitha komet e gjetetnueme, e me gjith ndryshime të mdhë qì mundet me pasë në ket pikpamje, na shqyphtarët, mas një studimit të njëmendt ndoshta per ket pûnë kishim me dalë mât tishnikë, e në një shkallë gjakut e gjiniet shum mât t'aferme se shum kome tjera. Por nuk asht kù vendi i ksaië çashtje, e per me e plotsue krijtimin, qì komisi i epet

sod per sod, sikuerse zakonisht në politikë, është edhe kështu, nuk do të shikjohet puna si është, por si me ndohet; prandaj per njësi gjakut e gjinjet, si të gjith komeve tjera, na mjafton besimi që kemi se i perkasin një familjes, e se jemi të dam prej një zjermit e prej një trollit.

Edhë pse mund të jenë kome të ndryshshme, që flasin një gjuhë, as gjatë mangut sod per sod më i pari shëj e më i forti efficient i njësive komtare është gjuha, aq sa të bjerrunt e gjuhes njehet një per një si të bjerrunt komës. Inteligenca e jonë, shty prej zekthit që ka me shkrirë gjithshka, është mendimit se njësia e gjuhës, nuk perbëhet ndryshe, veç se tuej shue më një dy djalektat toskë e gegë e tuej formue një djalekt të ri. Per me e trajtue ket gjuhë ideale u dhënë me kerkue trajtat e mjesme, me qitë urdhëna e ligjë, per të gjitha krahinat me shtypë libra shkollet të njënjishem, por aq të kapërthyem, sa jo më fmit, por vetë msuest mos mund i kuptojnë. Kso doret xasve që në fmini ka me i dalë hatrit gjuha e vet, e në vënd me këne per të sëndi më shëjt që do të ketë per zemer gjithmonë ka me e merzi të e me e lodhë. T'a ngulin mirë në mend inteligenca e jonë, se njësia e gjuhes është fryti i një mundit të padam ndoshta i shum breznive. Gjuha e jonë sod është në djep të zhvillimit, e sikuerse të rritunt e një fmit nuk mahet në paralizim të fuqive të tia, por në zhvillim të marë e harmonik të tyne njashit, permirsimi i gjuhës komtare nuk mahet në shartim të djalektave, por në zhvillim të plotë të tyne. Gjuha është e kohës e e popullit, e fuqin magjike me ngrerë pelqimin e tyne e kan vetun klasikët. Gjuhët e hueja b. f. gegishja, germanishtja etj. me gjith ndryshim dialektash u kapen në njësi të vet neper vepra të klasikve, e na, në vend me u bjerrë neper kerkime trajtash e nder trillime boshe, të punojnë, t'i japin më të madhin shkas zhdrivillimit të djalektave e kuetë mirimë me pasë një numer të mjaftueshem veprash klasikë ka me folë puna vetë.

Sikurse nuk ka perftim na shkak perftues është nuk ka popull pa histori e tradicjon të vet e kemi na shqyptarët një hi-

stori të vijueshme? Per posë perjudhës së fatozët të madh, Skanderbeut, historia e jonë në ç'do periudhë gjindet e mangët e e gjymtë; tradicjoni është i shartuem me tradicjen të pushtuesave, kbstu qi na në ket pikë jemë të ligisht ndoshta ç' mos kurrnji kom, e ky mas mendimit t'onë është një nder mât të parat shkaqe per të cillat idea komtare gjindet aq pak e zhvillueme nder në. Ata qi i kan dalë zot realizimit të bashkimit komtar, nuk munden me e humë historin, por po thonë, se per mos më i râ në ndesh elemen ave të ndryeshme, per mos me pertri dasi, do bâ ç'do fli, e prandej edhe ajo pak histori e traicjon komtar qi kemë, do permendë me rezervë, do gjymtue në fakte e në veshtrim. E po derj kuer do të vijojmë me ndejë në robni? Bashkimi komtar nuk bâhet ndryshe por tuej e ëndë mendimin, doket, e jeten e pöpullit rieth qanders e boshtit të vet, qi është historia komtare, e deri mos të zhvillohen plotsisht e pà farë pengimit pikët e historis komtare nder shkollë, nder fletore, libra, studijme, konferenca, fjalime etj., na nuk kemë me muejtë kurrsi me e realizue ket bashkim, pse pà shemull, fmi t'onë nuk kan kuej me i gijâ.

Per jeten e perbashkët lypet një mârdrhânje e gjallë, e kta perftohet at herë, kuër interesat, pikpakhjet, qellimet e shpnesët mât të naltat të nderlikohen në mendyrë, qi fati i çashtjeve jetike të jetë i iijnishem nder të gjith elementat e nder të tâna krahinat. Rryma e kohës tuej vû para setcillin popull, e shtjen nder giire transformuese, e nder kto valë komet, ja humen e u zhduken, ja u forcuen, u permirsuen e duelen ngallnjysa. Ktû na shofim rrezikun e të gjith rreziqeve, pse një komë qi i kâ bâ shkallët e evolucionit të vet, edhe po nuk muejt per ndo'j kohë me e maitë jeten e perbashkët në ndo'j pikpamje, a per shkaqe luftarake, politike a ekonomike, kâ se kû me e pshtetë existencen e vet nemos-tjeter porsi kom; me sâ na endë nuk mund të thonë se i kemë pshtue krizit të jetës as porsi shtet as porsi kom. E po na mungoj jeta e perbashkët në ç'themel do të pshtesim jeten komtare? Merrijellë qi kan mârre pûnët në Shqypni me gjith reklame e ligje-

rata qi bahen nder dit komtare e rasa ksi soji, idea e perbashkët, e prà edhë idea komtare nuk vjen tuej u pertrî, por me at masë qi shqypitari është i shternguem per herë e më tepër me u bënë individualist në shpirtë e në mende të vet, ideali komtar e shoqnuer shkon tuej bjerrë. E së kà si me kënë ndryshe, kuer auktoriteti shkon e maron nder personë, kuer populli të shofë se Shqypnija është e zyrtarve e jo zyrtarët të Shqypnis, kuer shqypitari, tuej mos e pà jeten e vet kurrsi të permirsueme, por per herë më të rëndueme, at të dhetë e at pagë qi lòn, një qind herë të ja falë hara mit e një herë shtetit. Malcori e katundari nuk kà se si e formon iden e jetës së perbashkët kuer mos të ketë tjeter shpnesë posë mundit të krahve të vet e derë mos të ketë tieter shëj as tjeter të mirë qi t'a perpjekun me auktoritetet e t'a njofë vedin të bashkuem me tjerë, vetun prejë oktrovet, vergiet e tjerave randime qi do të psojë.

Idea komtare është fryti i një prollimit të vertetë a nemose i një shpnesës së sugurtë per gjallnim e rnesë. Po si kà me u perftue ky ideal kuer $\frac{2}{3}$ të popullit t'onë kan metë në rrugë të madhe e dishrojnë buk e pënë? E në shka do të pshtetet jeta e perbashkët, kuer dita me ditë zhduken shpnesët e rnesës e të jetës së kollajtë e të begatshme? Jo, së ka tager me kënë një popull i cilli nuk kà as shpnesë se do të mund t'i ketë mjetet e mjaftueshme, jo vetun me rrnue dosido, gjallë e per çudë, por edhë me perparue nder të gjitha pikëpamjet. Idealist t'onë sà çprushen me fjalë e me reklame per bashkimin komtar, pà tjeter dobi jashtë vorfnimit të vendit e reklāmit të vet, me pasë per t'u orvate me ja sugurue gjallnimin ktij popull jo në baze të fjalve, por të vepimit, nuk pat me kënë nevoja per sà masa ligjore e sa shpenzime të pafryt qi u bënë e po bāhen per shkak të bashkimit komtar. T'u shtite në popull interesa e perbashkët edhë mendimet paten me kënë më të perbashkta.

Trupi i vogel i së perkoshmes nuk na lèn t'i apim më gjatë ksajë çashtje, por sa per plotsim të mendimit t'onë, po thona se realizimi i bashkimit komtar as nuk mund të bahet në një ditë, as me perdhuni, tuej shkri e paralizue elementat e fuqit e ndryeshme, por per me i unjisue, i do dhënë më i fort shkas se çiles fuqi e shoqni, e sà më fort të jetë e permirsueme e e perparuem në vedi aq më fort kà me kënë e afër e e gadçm per bashkimin komtar.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARILETI"
SHKODER (2018)

Farka e Bolshevikve.

Nuk janë shumë dit, që Dr. Italo Zingarelli me një libër të vetin „L'agonia del Bo'scevismo“ ja terloq vërejtjen botës s'gjytetnueme për metoda e systema, që po përdorë qeveria e Sovjetve, për t'forcuem pozicionin e vet në atë shtet; për mjetet anti-njerzore e barbare, me t'cillat po sbaton „ligjë të shtetit“; për lufta të rrepta e t'përgjakshme shoqërore, që po shkreinojnë shtojt, fushat e gjytetit e asajë nahië; e për salvime direkte besimesh e besimtarësh, pse s'po perkulen me shndrrue ndërgjegjen e vet kristjane me ndërgjegje afetare ateiste t'qeveris sovjetë, që tash gjasht vjet, më frëjt e shtetit rus në dorë. E vertetë se Çiçerini vjet, në Genovë, mënjtoi me sugurue Kardinalin e atij gjytetit, Ëmzot Signorin, se Rusia sovjetë e njëjtte plotsisht liriën e religjoneve, por faktet e fundshme i dëftuene botës s'gjytetnueme, se ajo koncesjon diplomatik s'ishte kënd tjetër, por vetëm një ilusjon, një pluhur s'fsh për t'gjith ato shtetë, që mënjshin me i për komplikacione sbatimit t'programit afetar rus.

Populli pëntuer rus po e ka sot rrezik me u bërë edhe në shpinë të tij prova e sbatimit të një systemi filosofik t'moqëm — t'atezmit-nihilist, asë shqyp, me bërë njerin afetar, familjen afetare e shtetin afetar, tuj përdorë për filozofi sofismen, për diplomaci taktiken e Neronit e për me formue opinionin publik, shpaten e sulltanave të Stambollës me gëlltiti: nën Jakobinve t'Francës. E për të vertetë për n'analizojshim mëtet, që përdori gjeveeria sovjetë n'zbatim të këtij programi n'Rusi, kam me parë, se postin e vet gjeveiritar e nalltoj me krenat e familjes mëtnore, e siguroj me u e me gjak t'popullit, e hështoj me mall kishnajesh e therorësh e me dërzë të privatve. Kur pa u shue mos mëtet familja! — thotë filozofia sovjetë — Kalm e themel u rrenojshin gjytetit! U shueft pasunija e popullit e jeta e tij u lafët me gjak, për deri sa mos t'i mbyshë mendja njerit, familjes, po-

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETTI"
SHKODER (2018)

pollit, se Zoti i ndergjegjes s'tij është shteti, e se konceptet filsofike „mirë“, „keq“ e „sankcion“ janë tri mysteret e besimit të shtetit, shvillimin e t'cillve s'ka tagër me i dhënë tjetër kush, per-jashtë hierarkis s'ktij soj besimit t'ri — qeveris.

Mjaft i mnderëshëm kje revolucion i Francës: kje shtetimi, kobi, mjerimi, shnjerezimi më i madhi, qi njofti historia per njeri, ç'se ky xh fill me bā hie mbiē tokë; por sovjetizmi a „bol-shevizmi“ s'është një popull, qi çohet kundra dinastis s'vet luksurjose e qi, per me i xjerrë sceptrin e vullnesës popullore, autoritetin, lahet me gjak tuj u perplasë, si miza pā-krye herë andej herë ktej, deri sa gjën qandrren e nevojshme per një sistemacion shtenuer mrenda një „posicionit geografik të ri“, kō e holl palla e ndoj Voltairit a Rousseau-it; është Bolshevizmi një fuqi natet masono-izraelite, qi kō per qellim jo permirsim shtetnuer, por rrenimin e ç'do shtetit; një perbindsh nder mē të rrezikshmit të njerzimit të soçem, perfue nder gavra t'errta t'kolosit rus nder kohë t'carizmit, rritë e burrnue me gjak mretensh e popujsh; një qeveri qi per arsye kō shpatën e zjarmin, per financë kō sermajen e theroreve e djerzen e popullit e per lumni kō.... gjāmēt e fmiëve t'njomē, qi desin rrugave, nāmēt e nānave t'disprueme, qi me fmië per doret drejtohen kahē Volga, per mos me „gzue“ mē gjatē „lumnin“ e shtetit — ūn e mjerimin.

Ky është dromi, qi është tuj rrahē populli pūntuer i Rusis, reshë prejē një çetlet masone-israelite-nihiliste, qi po perdorē ç'do mjet, per me shlye vetem dy id ē, por qi janë shtyllat e tempullit t'lumnis s'njerit: „Zot“ e „Mre“, pa t'illat sē kō familje, as s'ka shtet.

T'mësyemet e para kjene drejtue kundra mretit t'vet e mas familjes mretnore, marē aristokracis komotare, per me shbi ç'do aspiration ndaj fronin. Si u vū në zbatim kje pikë, aq e mjeshme per histori komin rus, qeveria ruse ndroji armët: në vend t'pushkes e topit, muer „Mgjen“ per me formue një nder-

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

gjegje t'rë, faret kombtare në zëmer n'nenshtetasve t'vet neper mjet t'„severitetit“, „austeritetit“, por më mirë të n'terrorizimit ligjuer, mas atij parimit të njoftun: „perdoro q'do mjet, per me u kapë te qellimi, se qellimi perligjë mjetin!“

Kisha kombtare sovjete. Mas mjetit i erdh re-ndi kishës s'tij, Ortodoksimit. S'parit qeverija perbâni nji trup të rië hjerarhik, tuj i vû per kryetar ksajë „Kishë sovjete“ nji l'peshkev t'shlyem prejë hierarhis kishtare porsì apostat n'vjetë 1905 prej synodës kishtare t'Moskës, ëmnit Antonin, tuj i dhânë per shokë t'gjiith njato meshtarë, qi kisha cariste e Moskës i kishte pasë shlye prejë Ortodoksis, pse kishin adaptue programin gjeveritâr bolshevik. Kso doret u mkam nji kishë autoqefale bolshevike kundra kishës autoqefale cariste të Moskës, me ket program fetar të reformuem:

1) Gjûha e kultit është rusishtja e soçme, qi do t'perdoret n'vend t'liturgis glagolitike;

2) kreshmiet janë hjekë faret prej disiplinës kishtare;

3) n'vend t'ceremoniëve t'gjata, do t'perdoren „të reformuemet“ në liturgj të meshëve;

4) popat kan lëjen me u martue e me dâ kunoren sà herë të duen;

5) shuehen sielljet fetare solemne;

6) Çfutent do t'mahen si vllazen Ortodoksh;

7) Kleri s'kâ tager të perziëhet n'politikë të shtetit.

Kundra ksajë „kisha bolshevike autoqefaliste“ i alarmue marë hierarkia kishtare e Moskës. Patriarka ortodoks, Tyhon, pse i delte zot kishës s'Moskës, kje rrxue prejë yrijet me perdhuni e internue, e më vonë qeveria e suell në proces, pse me nji manifest kishte dashtë me pengue dorzimin e pasunës kishtare shtetit. Meshtarët, qi guxuen me leçitë ket manifest popullit prejë lterit, kjene vû m'plum. Patriarka Tyhon, n't'nisun, i dorzon pushtetin e vet Kryepeshkvit Beniamin i cilli e mrrinmen në Moskau, burgoset e vritet.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARILETTI"
SHKODER (2018)

Suma e pasunís s'konfiskueme vetem nder kisha ortodokse, mas Zingarellit, kapercen c' do posibilitet njehsimit. Qe disa data. Në Tombow u grabiten nder kishë 496 pud (1 pud 16 kilogram) serm, 9 pud àr; në Tulk 774 pud serm, 15, àr, 539 brila ta 2573 gur të çmueshem; etj.

Populli mandej, sa herë qiguxoj me i vû trupin e vet mu rojë gjås e pasunís kishtare, kje pergjakë keqas prejë gardistave sovjet. N'je inje u crangue me dekë tu dera e kishës. Ushtarët e gardës s'kuqe hîn n'auto-parciëra e, tuj u dhânë zjarm mitraljezave, korren krena n'popull t'ngratë e kso doret shperthyen vullnesen e popullit „perfaqsuesat“ e vullneses s'popullit, për me zbatue „ligjen e shtetit.“ Hîn në kishë e vrasin 6 meshtarë dekuu. Në Moskau gjykohen per dekë 6 meshtarë, pse kishin guxue me çekë „grabîn“ e Bolshevizmit. Edhë mas konferences s'Genovës, me gjith fjalë t'bukra, qi foli nder ambasadë e ambasadorë Çiçerini per lirî ndergjegje, kje gjikue per dekë Benedikti, ipeshkvi i Kronstad-it, me 9 ipeshkvij tjerë ortodoks.

Ky salvim i mnderëshshëm i ndergjegjes private ngushtoj sà pjestarë t'Ortodoksis me u rreshtue nder çeta t' katolicizmit, per t'cillat — si thotë vetë Auguste Conte — lufton fnqia morale mâ e madhja e botës — Roma.

Bol'shevizmi, masi paralizoj fuqin e Ortodoksizmit, msÿni ndergjegjen katolike me kto ligjë:

- 1) S' kâ besim per xâsa!
- 2) Para se t'predkohet, predku do t'censurohet!
- 3) Mos me guxue kush me pagzue as me vû kunorë pa lëje të qeveris, deri mos të njehet populli!
- 4) Pasunia e kishës âsht e shtetit.

Hierarhia kishtare i pergjegji: kto ligjë të shtetit i vëm në zbatim njatëherë, kûr të nënshkruehen prej Pape. Malli i kishëve âsht mâll privatsh, dorzue prejë kÿtyne me testamend hierarhis katolike per qellime bâmirsie, administrativen e c'cillit e drejton krye-

tari i sajë — papa, nepër mjet t'organeve hierarhike, mas qellimit të testatorve t'libër e t'ligjshëm. Nji luftë e rrebet u ndez ndermjet t'klerit katolik e gjevefis sovjetë, qi kishte ngulë kâmë me perdorë ç'do mjet per me zbatue ligjë e çpalluna prejë gjevefis „per me pshtue shtetin“ prejë kercnimeve t'nji fuqis t' pa-topa e t' pamitraljeza — prejë ndergjegjes private. Kryepeshkvi, Baron Ropp, — per pshtim të cillit dha e muer aq fort papa i soçëm, atherë Achille Ratti, nunc apostollik n' Varshau, — kje burrgosë. Baron Ropp kje shperblye me 18 meshtarë tjerë prejë burgut, per të cillin kishte kënë dënue, pse s'kish dashtë me dorzue mällin e kishës shtetit. Meshtari katolik buer rrogën, ju desht me lshue vorret në dorë të shtetit, shkoj jetën vorfnisht tuj lyp derë në derë, pagoj deri qirân e shpis s'vet, pse „bânote në mäll të konfiskuem prej shtetit“, per t'velmen arsye, pse me mjetë morale-ligjore mprojtiti tagret ndergjegjes s' krishtënë me fjalë e me shtyp. Deri tash kjene burrgosë per ket arsye 115 meshtarë, nder të cillët kjene vrà 10 n' Saratow? e 5 në djoces të Molinewit.

Fakti mâ me randsi, qi alarmoj ndergjegjen e humanizmit marë, kje dnimi per dekë dhânë kundra ipeshkvit Cieplak e zbatue n'drejtorin e dy licejve t' Sh'Katarinës, prelatin Budkjevic, pse në nji telegram i urote shtetit t'ri polak n' 1918 jetë e fatbardhë, e pse me 13 meshtarë tjerë s'kishte dashtë me i dorzue mällin e kishës shtetit.

Kto janë metodat e mjetet e ndryshme, qi po perdorë në shpînë të gjânë të kolositrus gjevefis e Sovjetve, mas Dr. Zingarellit — per me shtî në punë do parime të ndryshkuna prejë gjakut të revolucionit francez, me ket qellim, qi me shtî ç'do autoritet mrênda ndergjegjes s'njerit e me shtypë mrênda soje me hekur të kuqun ato parime, qi doj dorë e feldetit, nji úr i mshefët, tuj çilë shtojë edhe në vend t'onë, po mundohet t'i perpajnojë edhe nder në.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARTIN BARLETT"
SHKODER (2018)

„Hajduti shënosh e mirë në shpi!“ 1)

Në Rivistë kulturele (!) „Afrimi“ Vjet. I. Prill, 1923 Nr. 7 shofim të shkruem të parin artikull me titull: „baza themelore e edukatës“ të nenshkruem me germa M. V. Jo më pak se kater herë kjemë me lypë atë, qi na e merrte mendja, se kishte shkruë at artikull, per me e pëvetë, se shka kishte dashtë me thënë, mbasi artikulli na u dukëte teper i terrshem, sa ndoshta me i qitë pûnë edhe shkruesit t'artikullit per me na e zhdrivillue, por mjerisht nuk mbuejtem m'u ndeshë më të kurnjiherë der tash. Edhe pse artikulli pra, i marrun ashtu mbarë, âsht i vështirëshem m'u kupëtue, sa me i u dashtë njerit me tretë më shumë kohë per me e marrë vesht, se me i pergjegjë, me gjithkëta kà edhe shumë vende, qi nuk lân dyshim kupëtimi e shi mbi këto vende po duem t'apim një të gjegjun.

Patem shpresue, se mbas do shkrimesh të çpalluna tash vonë, kishin per të më një palë me na vjellë filozofi mbi do çâshte, mbi të cillat, jo vetun se nuk kan fe zotsije, por qi as nuk i kupëtoim fare e gjithnji po duket, se po duen të vijoin në një rrugë të pa rrahëne kurnjiherë prej sish. Me thënë të drejten njerz këso dore nuk meritoin t'u pergjegjet; e çfarë të pergjegjuni mund t'i epet b. f. njatiji, qi në Rivisten e permendëne sypr mërrijë të shkruëj: „shkolla shqype s'do të rrisë vetem njerz të shendoshtë fizikisht e të dishem, pse të rritun vetem ksodore, shqiptari kishte m'u bâm atëherë i **rrezikshem** si më këndë një **bishë e egër**. Por per-nji-heri ka me i dhantë dhe një edukatë shpirtit të tij, tuej e pajisun me vetina të bukra qi kështu të mund bâhet i dejun m'u thirrë vereverte njerz“... Pra shëndja fizike e dieja mbas këtij pedagogu të permendun bâkan njerin të rrezikshem e t'eger si një bishë! Na këna pasë kujtue se neper die

1) Këtij titulli i ep shkas vet autori M. V. në Rivistë « Afrimi », ku perdorë fjalen «hajdut».

zhvillohen edhe fuqit e shpirtit e se nemose dieja do t'a zbutte njerin aq fort, sa mos me e lënë mâ t'eger si një bishë! Nuk e dijm, se kû i kan mendt këta njerz kuer shkruen këso dore. Këta mandej kan per të na dhënë gjygj mbi program të rî me ato fjalë: „si një veper e bukur e duervet të prarueme e një dhantî e kushtueshme e vullndetit të mirë të kongresit t'Arësimuer“ Fjalë të mëdha fort por të pa veshtrim e gjygj; si balonat e mbushëne me gaz. Të ketë durim auktori i këtij artikulli, se na kena per të këthye prap e prap mbi at program të bukur, të dalun prejë duerve të prarueme të Kongresit arësimuer! Pra, në nenen anë per m'u ulë kryet, qi mos të kujtoin, se gjinden në një shkallë të naltë dieje, sikuer u âsht bâ mendja havale e në tjetren anë qi të padijsheht mos të rrêhen me mârrë si die e themel kulture shka nuk âsht, na kena da me u ndêjë gadi këtyne njeizve, qi po na mbahen kaq filozofë, per mos me i lënë me mbjellë farë të keqe nder mende e zêmra të Shqyptarëve nën titull të dies e të filozofis. Vetun kena ra në hall per një pûnë, se këta njerz, qi po na shiten si dijetar të mëdhaj, prejë këndimeve të gjata, qi kan bâ nuk po janë të zott me na i diftue ato kroje, prejë kahë po xjerrin gjith at die!

Të ndieim mâ së pari se si i a fillo auktori këtij artikulli. Qe fjalët e tija: „Pikpamjet që konsiderohen si mâ të randësishme e që kan luejtë një rroll shum të rrebët ndëper popuj të trashë kah nengjegja e kah vetedijsja, mund të permblidhen e të kryesohen në formullen trinîshe (?!): Klerikale — shkenciale — artistike. Kështû Afrimi a mâ mirë Largimi? Mâ bukur 's kâ! Tash kishim per të dashtë të pëvesim: mbasi pikëpamja klerikale, shkenciale e artistike pasëkan luejtë një rroll të madh nder popuj të trashë kahë nengjegja, të na kallxonë ky zotni, se shka e kâ luejtë rrolin e madh nder popuj të dijsheht kahë nengjegja. Ah medet, se kû kena mërrijtë! Asht pështrellue sot der kupëtimi i zakonsheht i fjalëve! Popujt dalëkan sot të trashë mbas pikëpamjes, 's po tham klerikale, por edhe t'atj marrë mbrapa pikëpa-

mjen shkencjare e artistike. Prandej, jo vetun nuk u lypëka besim, të cillin e perfaqso Kleri, por as die e hart, pse njeri del at herë i **trashë** kahë nengjegja. Por në kjoftë pûna kështû jena të mârrun vesht me artikullshkruesin si kryet me kâmë. Këtu kishe per të dashtë të pëves edhe nji pûnë. Shka do me shenjue auktori i artikullit me at pikë pëvetëse e pikë çuditëse, qi vë mbas fjalëve“ në formullen trinÿshe (!)? Per në dashtë me çekë do sende a mësimë të fës së krishtënë, qi ai do me i vû në gaz pa i dijtë, të mendojë mirë, se e kà kerçikun teper të hollë m'u kapë me të verteta të besueme prejë nji giysë miljardi njerzsh në shekull e prandej mos të na ngucë fort nder këto pûnë, se at herë kishim per t'i pergjegjë me tjera fjalë, si këtij artikullshkruesi, si edhe auktorit të „Jetës së paster së Pejgamerit“ i cilli tash pak vjet pat guxim me vû në qestî këso të vertetash. Na nuk i a pritoim aspak polemikës fetare; mu kishim per të pasë dishir të fort; por nuk na duket se kà ardhë enë koha e ndoshta nuk kishte per t'u ra per shtat as atyne, qi duen t'a shpejtoin ket kohë. Per ndryshej kena per të kënë ngushtue me perdorë tjera masa në shkrim, pse jena të zott t'apim arrsyë per shka xâm besë jo vetun artikullshkruesit t'Afrimit e shokëve të tij, sado të dijshej të mbahen, por dietarëve të botës mbarë; mjaft qi të duen t'arrsyetoin pa i mârrë pûnët koder më koder.

Tash ky edukatori i ynë n'Afrim na shkrueka këso dore: „1. Pikpamja e parë (klerikale) (një nga ato faqet mbas të cilave shikohet themelimi i botës) është ajo e cila profiton aventurin e jetës së sajë, nga rasët e pa njoftuna, të pa dituna (të cilat nxjerren prej disa ngjarjesh që i befin njeriut në praktikën e jetës e qe ajy nuk mund të mbërrijnë me i kushtuem, po i parabeson si të dergueme e si vertetë mbrekullina ose shenÿtime), tu' e pasë per qellim të mbërritunit tek një farë objekti, i cili vetem parabesohet, per pa qenë e mundun me u njoftë: është që llogjikisht, mundimet, veprimet qe të perpjekunët e prapanikve të saj, do të perfundohen në „**Kerkin**“ të pa lund, edhe jo në

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

„zbulim“ mbë të cilin peshohet perparimi e prej të cilit hedh hapat krënuër shpirti i kuptueshem njerzuër.“ Bre! bre! bre! shka me kë në! Auktori M. V., lë nuk di se kû, rritë nuk di se si, xânë nuk di se shka, sjellë nuk di se kahë, po na ardhëka tash me na thânë, se pikëpamja klerikale orvatet të sjellë në dobî të jetës së ver, jo ndryshej veç si një aventurjer, do rasa të pa-njoftuna e të pa-dijtuna, qi i ndollin njerit në jetë praktike, të cillata aio nuk mund t'i kuptojë, por vetun mund t'i parabesojë si të dergueme prejë qillës e si mrekulli të verteta. Tuej kë në se shkruesi i artikullit n'Afrim nuk e njef pikëpamjen klerikale as, si është giasa, nuk kâ mârre kurr liber në dorë, i cilli t' i ketë folë objektivisht mbi pikëpamje klerikale per kahë rrjedha e këtij rruzullimi, është një guxim i pashoq, a mât mirë të thona një shujerzim i madh per të të duejë të qesë poshtë me dy tri zhalloga, qi kâ këndue ndoshta n'Europë (pse këtu jena enë fort larg sajë) një besim, qi kâ jo vetun Kleri, por edhe 500 e sa miljui mbi botë. Shka janë ato ngjarrje të pa-njoftuna e të pa-dijtuna, qi do me prû artikullshkruesi M. V. e qi nuk mund të njifen por vetun parabesohen? A thue, është një ngjarrje, qi nuk diehet, as nuk kupëtohet, por vetun parabesohet, kuer bâhet të hecë një i shqepët, i njoftun si i tillë prejë gjith popullit; bâhet të shofë një i verbët, lë e rritë pa të pâm; kuer ngjallet së dekuni një njerë, i vorruem kater dit para e sa këso ngjarrjesh tjera të pa numer? Munden m'u bâ fjalë mbi vertetësi të shkrimeve, qi kallxojn këso rasash, mbi besim, qi mundet m'u pasë mbi shkrimtarë; por u vertetuen t'i herë shkrimet e besimi mbi shkrimtarë, at herë nuk kupëtohet se si një njerë, të cillit t'i ketë në dorë enë ndo'i grimë dritë në mende, mos t'i besojë, mos t'i mârre, është këto pûnë, por vetun mund t'i parabesojë. Per shka i perket vertetësis së shkrimeve, qi diftoin këso ndolljesh si edhe besimit mbi shkrues të tyne kena per të folë në një rasë tjetër të veçanët, pse këjo pûnë lypë një aparat të madh argumentash dokumentash e arrsyesh, qi per ket herë kishte per të m lypë shum vend e kohë.

Gjithnji nuk është per të çuditë per artikullshkruesin, qi

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

me filozofi të vet na xier këso rrezultatesh për fushë, kuer të mendoim parimin filozofik, mbi të cilin themelo pikëpamjen e vet mbi problem të rruzullimit, mbi të cillen pikëpamje kena për të folë gjënë e gjatë, pse e lypë nevoja të qitet në shesh një gabim aq i madh, i marrë e i rrezikshëm në çdo pikëpamje, a më mirë të thona një konglomerat gabimesh. Çuditëna vetun, se si auktori i artikullit merrrijë të thotë, se në pikëpamjen klerikale, mundimet, veprimet, dhe të perpjekunat e prapanikve të saj, do të perfundo-hen në „**kerkim**“ të pa fund, edhe jo në „**zbulim**“ „mbë të cillin peshohet përparimi e prejë të cilit hedh hapat krënuër shpirti i kuptueshem njerzuer“. Ky është një arrsyetim tepër i mjerë, pse rrezultati është krejt për kundër. **Kerkim i pa-fund** kishte për të kënë në pikëpamje t'artikujshkruesit, i cilli, për me i gjetë kavin e vertetë rruzullimit, hidhet në havë pa u pështetë mbi një kavi të vertetë e të mjaftueshme sikurse e lypë arrsyeya; shka do të diftoim gjënë e gjatë këtu më poshtë. Nuk merret veshi pra, se si auktori mund të madhshtohet për „**zbulim**“ mbi të cillin do të pështetet përparimi i vertetë, mbasi gjindet për havë. Pra, në sa nuk mund të ndertohet për havë një shpi pa themel, njaq mund të pështetet mbi një kavi të pa-njoftëne „përparimi prejë të cilit hedh hapat krënuër shpirti i kuptueshem njerzuer“.

Auktori M. V. thotë, se objekti i pikëpamjes klerikale është „të mbrërritunit tek një far objekti, i cili vetem parabesohet, **për pa qenë e mundun me u njoftë**. Këtu tash na duehet të ndalena do kohë, pse këto fjalë kanë një randësi të madhe e me gjith se auktori nuk e kuptë jo vetun randësinë e tyre, por as veshtrimin e plotë, sikur kena për të pa më andej kuer të vë-roim, se auktorj i kundërshtojnë këtij parimi tuj ndienë një tjetër, në na duehet m'u ndalë me rend në të shosha unë si të njanit si të tjetrit parim për me qitë në shesh të bërë themelot e këtyne dy parimeve, mandej edhe rrjedhët e tyre. Veshtrimi, pra, me durim, jo vetun ju të krishtënët, por edhe ju vëllazën muhamedan e ke-ni për të pa, se nder duer të kueja është një mirërritja e fëmijë-

ve t'uej. Pikëpamja klerikale, thotë Afrimi, ka per qellim të mërrijë te një objekt, i cilli vetun **xëhet se është** por „**per pa qenë e mundun me u njoftë.**“ Zoti pra, mbas këtij parimi, nuk mund të njifet prejë nesh. Se shka rrjedhë prejë këndej mund të kupëtohet lëtas e ka per t'u dftue mât kjashtas kuer të vjërë rasa.

Qyshë motit filozofija është kapë jo vetun me të njoftun të sendeve, por edhe me të njoftun të mendes, d. m. th., se njerzt jo vetun janë orvatë të njifshin sendet, por të zhbrioshin e të gjikoshin edhe mbi at fuqi, neper të cillen u njifshin sendet. Mbas rrezultateve të ndryshëshme kjenë edhe frytet e ndryshëshme; pse ndersa një palë, tuej e shÿ pûnen per së tepri, mësuën, se nuk mund t'a gjëshin të verteten kurr, tjerët e diktuen në një mendë të këthjellët e të paster, tuej gëzue mât vonë frytet e saja, tuej lënë kështu një nâm të madh mbi ket shekull per vepra të madhnueshme, qi na lanë si trashigim të çmueshem. Gjithnji der vonë nuk kje bâ kurnji kerkesë sistematisht mbi çashtje, qi i perkiteshin kritikës së të njoftunit. Mât i pari, qi i dha shkas kësajë çashtje mund të thohet se kje Descartes (Cartesius), një filozof francez, i cilli me teori të veta i çili shtekun Rracjonalizmit filozofik, qi permbahet në mësim, se arrsyeya e njerit është kroni i tanë dies e se me arrsyë të njerit do të mâtet çëdo njoftim a e vertetë. Pra një sistem krejt kundra atiji, qi mësoi John Locke, d. m. th. kundra Empirizmit. Ndersa Descartes nâltoi per së tepri arrsyen e njerit, tuej e bâ krue të vertete edhe aty kû nuk mbajhte t'ishte pa ndimë t'eksperjencës, Locke çmoi aq fort eksperjencen, sa vetun këjo t'i mjaftote per me kupëtue çëfarëdo të vertete; e kështu mendja e njerit nuk kje mât e zoja, mbas këtij sistemi, të mërrijte me njoftë as Zot, as shpirt, as liri, as kurrgjâ tjetër, qi të kalote eksperjencen e tij, d. m. th., se njeri nuk ishite i zot të njifte per të sakët, posë se shka mërrijte me njoftë neper shisë. Mësimet e „Locke“ muer mbrapa David Hume, i cili na thotë, se na nuk jena të zott kurrsesi të njofim një gjâ q' kalo shiset t'yna e kështu se na nuk ishim të zott t'u nâltohim neper sende, qi shofim, per

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

me njoftë Zotin. E pamja e send ve, thotë Hume, neper të cil'en
 një palë orvaten të diftoin të këunt e Zotit është një pûnë e kotë,
 pse, prejë veprave a sendeve nuk mund të xieret kavija e tyne,
 mbasi na nder vepra nuk shofim tjetër veç një varg njen n mbas
 tjetrit, pa mbuejtë me pa nenin, qi lidhë veprat a sendet nder ve-
 di. Këjo farë filozofije e poshtnë njerin sikuer t'ishte një dhi, qi
 shef do rreshta laknash në kopësht, e cilla nder trû nuk kà tjetër
 veç njato vija laknash pa fë kupëtimi tjetër as se krsh i kà vû
 as se si janë vû, as se pse janë vû ashtû etj. etj. Këta kjenë ura
 e Kant-it, mbas të cillit nuk mund të qitet në shesh kurrnji e ver-
 tetë, e cilla të kalojë shiset t'yna; pra nuk mund të njifet as Zo-
 ti, mbasi nuk mund merrñjim as me e pa, as me e ndie, as me e
 njoftë me kurrnji shise t'ynen. Se parimet e Kant-it e kan kullotë
 livadhin per një pjesë të madhe dietarësh në tânë boten është një e
 vertetë, së cillës nuk mund t'i biehet mohit.¹⁾ Per mos m'u zgjatë pra
 nder këso çashtesh duem të sprovom me filozofi populllore, se Zoti
 mund të njifet **vereverte** prejë njerit e mund të njifet me të **sakët**
 pa lânë kurrnji dyshim në zëmer të njerit e jo vetun neper fë por edhe
 neper arrsyë të natyrëshme. Vetun do të dishmoim qyshë tash, se
 tuej thënë: „Zoti mund të njifet vereverte e per të sakët neper arr-
 syë të natyrëshme“ nuk duem të thona, se Zoti njifet plotsisht e
 krejt sikuerse është në vedi, por njaq sa është nevoja të dijë mbi
 Zotin një kreatyrë e arrsyeshme, qi t'i pergjegjë qellimit të vet
 mbi tokë. Plotsin e kjartësin e nevojshme per gjitha nevojët e
 kësajë jete per të perpjekun me jetë tjetër e merr ky njoftim i
 natyrëshem i Zotit prejë fës.

Para se të paraqesim arrsyet, me të cillat Zoti jo vetun pa-
 rabesohet, por edhe njifet vereverte, do të baim edhe një orë të
 nevojëshme. Prejë shkrimeve të disa kundëshhtarëve duket se
 biehen arrsyë të reja kundra njoftimit të Zotit prejë fës s' arr-
 syes; por e verteta është, se, u shikjuen si duhet të vështirat, qi

1) Shik. Kant u. d. kathol. Wahrheit v. Aug. Deneffe S. J.
 Freiburg i. Breisgau 1922 — Geschichtlicher Teil 5 Kap.

paraqiten si të reja, janë edhe më të vjetra se mendohen, të mëshestuna vetun e të mlueme në fjalë e fraze të reja. Këto kundërshtime mandej nuk kanë filluar me Kant-in por janë të vjetra shumë a pak sa është e vjetër filozofija, sa janë të vjetra vrytyti e vesi, e drejta e rrëna. Më së pari nuk bien poshtë vrytyti e e drejta me gjithë se u kundërshtoi vesi e rrëna, njësiu nuk bëje poshtë fuqija e sprovëve për të njoftun të Zotit pse gjinden një palë, që kundërshtoi.

(Vijo).

Shqyptarët e hartet.

VII.

Mjeshtëri e xëje.

Si shkencat e hartet njësiu edhe mjeshtërit e xëjet, që diku-er kjenë aq në pah në Shqypni, me kohë ranë poshtë. Qandërrat kulturare t' onat, Durci, Praveza (Nicopoli), Vlona (Apollonia), Ohri, Shkodra, Lezhja, Duklja, Salona e Akvilea, të cilat u bënë ballë me mjeshtëri e xëje gjyeteve më në shëj t' Europës, qyshë me të rane të mbretëve romane e bizantine, filluan me e bjerre randsin e vet. Farlati (Illyr. Sacr.) ditton se Salona ishte moti fort në zâ për tregti, e dihet se u gjindshin në ket gjyot qyshë para Krishtit fabrika bafii, tinturë petkash lesli e serici, for e çmue-shme, që u perdorote prej Cezarve 1); e mbas dishniet të Plinit, n'Akvilë ishte i tintori purpure (Plin. libr. 4, 25) e një kolegje hartistsh që pershite 25 degë gjithnduer hartesh (Bertoli, fq. 202-3). Salona, në të tretin shekull mbas Krishtit, kishte edhe ajo një

1) Vro Prospetto cronologico della storia della Dalmazia etj. v. e ç. fq. 48.

tintori purpure me shum fabrika të mbajtnë prej robsh, e një armeri (Notit. Dignit. c. 38). Lundrea (sot një katund me pak banorë i flamurit të Pishkashit, pat qyshë motit shum fabrika, e disa u mbajten në kamë deri në të XIV qindvjetete 1).

Por këto qandëra, qi sa herësh në mjeskohë pa u mkamë mirë kjene zhbî prej popujve barbar, e prandëj edhe kultura e tyre shkoj tuej u zhdukë, e komsija, me të perziem me të huej, tuej u voglue per ditë e mâ fort, deri sa me ardhje të Turkut dukej kultura e komsija shqyptare e hupne per jetë të jetës, gjithnji, si mund të vertetohet prej shkrimtarve e prej rraqeve qi ruehen neper muzea t' Europës, në disa poste e mbajten parin, në mos në të gjith Europen, së pakut në Balkan. „Shqyptari, thotë Gelcich 2), i stolisun prej natyre me 'i kuptim të fortë, e me 'i shijim të bukur, kishte zbukurue gjyetelet e ve a me murana (permendore) historistike fort të çmueshme, e deri qi ranë këta gjyetele rrash per tokë prej zjarmit e pezmit t' anmikut, së prânë tuej dergue me shumicë rraqe argjanti, fildishi, kureli, kriri (zadefi), si edhe shkallme, armë e ênë rêmi të punueme me mjeshterî e hollim të madh gjithkund neper Ballkan e nder vise këndeje e andej detin. Petkat mandej të qinisne n' âr per bukuri, qi u perdorojshin aso kohe në Ballkan per stoli shtati e shpieje, vishin edhe këto prej andej.“

Dy mjeshterî qi muejten me u mbajtë në kamë mjeft mirë edhe mbassi Turku e pushtoj dhenë t'onë, janë ajo e argjantarit (kujumxhiut) e qeptarit (terziut). Me kryefjalë „Dy mjeshterî shqipëtare të prishura“, Faik Konica në vjetë 1905 (n. perkohëshmen e Londonit — Albania n. 6. fq. 122-3. — n. 7. fq. 141-2) qitte në shesh mâ së miri rrjedhen, zhvillimin e prishjen e këtyne dy mjeshtërive; prandëj po xjerri prej atij studimi copat mâ me randsi. „... Disa vepra të dala nga dora e mjeshterëve shqipëtarë

1). Në zâ kje ky vend sidomos per ndërtim kumonësh. Thohet se kumonët e Petrelës, e një kumonë qi tash vonë u vodh në kishë të Pishkashit, kjene të mbramet metza t' asajë fabrikë. Ky vend âsht mbushë me bram farnësh.

2) Vr. La Zetta e la dinastia dei Balsiddi, v. e ç. fq. 160.

— thika, shpata, piscolla, pallaska, bucela, enë — qi ndollen këtej andej në ca musea t'Europës, japin nje mendim të mirë per argjenderien e vjeter të Shqipëriës. Vertet, originaliteti i atyre veprave nuk është shumë i math: imitimi i shtyllës arabe në thika e shpata, i shtyllës venedikore në piscolla, në pallaska e nënë duket sheshit. Po në imitojnë shkollën e Venedikut, në marrin per pasqyrë format e Arabëve, — me që hollësië, me që mjeshtërië, me që vertetësië e çperblejnë ket imitim, ket vobësië të mendjes pjellore së tynel Thom vertetësië, — se vertetësia, sinceriteti është karakteri i parë i veprave t'ergjendarëve të vjeter të Shqypëriës. Këtu, së gjenë gjera qi gjenjejën syrin per së lergu, po së durojnë nje gjukim t' aferm: anë m' anë, gjer të pika më e vogel, të gjitha janë punuar, gersheruar (gersheroj, fr, aiseler) me nje vetëdije të madhe, me nje kujdes të çuditëshem. — Cemoti më i vogëli qytet i Shqipëriës kish dy a tre ergjendarë. Edhe këtu e një dy-zet vjet më parë, Shqipëria ushqente të pakën nje-pint e pesë-dhjetë mjeshter ergjenderie. Se vendi së kish renë edhe në at vobësië të tmeruar ku ndodhet sot; kush armë, kush enë, kush sende zbukurimi, sicilido blente gjera t'ergjentta. Vobësia nga një anë, nga tjtat anë të dalët e armëve të reatë cilat, të vjellura me mijera nga fabrikat, i hoqne ergjendariës nje nga fitimet më të mëdha të saja, u mbyllne e u mbyllin per ditë ergjendarëve t'ane tregtet e Shqiperiës....; fort të pakë janë (sot) ata qi dinë të gersherojnë; më të shumë kanë mësuar të derdhin (fondre), pënë nje qint herë më e lehtë dhe qi së munt as të quhet nje mjeshtërië 1) “.

„Nje tjtat mjeshtërië qi është në të humbur e siper është mjeshtëria e qeptorit shqipëtarë, — mjeshtërië shumë më e vogel, qi së munt të vihet pranë ergjendariës, por e cila nuk

1) Argjendarët shqypëtarë kishin prëq dinarë kallp e shperda neper Turkin mbarë, sa në vjetë 1690 per me pështue tregtin ju desht qeveris s'at hershme me e njëjtë dinarin shqypëtarë per të mirë (Vro perkohsmen e Londonit „Albania“, v. 9, n. 7. fq. 139).

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

është pa hollësië e pa vlerë. — Se flasim, vejeni' re, per mjesh-
tërin e qeptorit shqipëtar, i cili nukë pret edhe çepë vetëm, po,
duke bashkuar fillin e arit me fillin e mendashit, e zbukuron co-
hen me të qindisura të koklavitura (fr. complique) e të hiesh-
me qi i pelqejën syrit... Po që sigurië duhej në sy e në dorë per
të prerë ato roba shqiptare të vjetëra...! që durim per të punuar
arin me mendashin! që hollësië në gisht, që shie në mendje, per
të derdhur të qindisurit neper petka!... Nje palë roba shqipëtare
kushtojn, në Janinë, nje qind lira turke, në kohë t' Ali Pashës.
Lordi Byron, në nje leter q' i shkruante s' emës nga Janina, i
thoshte se e vetëmia gjë qi kushton shtrenjtë në Shqipëri janë pet-
kat kombëtare 1)... Shkaqet qi e bënë ergjenderiën të bjerë poshtë
suallne edhe poshterimin e mjeshhtëriës së petkave shqiptare“.

Mjeshtërit tjera kanë ra gadi faret poshtë. Ndo'i farë mje-
shterije kanë muratarët e Dibers në të dhënun të gurit, e shifen
edhe atyketu disa pûnë dalte e lus: dyer, rafta, armaj, arkë, ka-
rrika, stola, djepa e furka të kryeme mjëft hollë e bukur. Per
pushkë brezi, e per pushkë të gjata kje në zâ Gjakova deri tash
vonë. Në këto kohët e mbrame Franciskani, P. Francescantonio,
italo-shqyptarë, kje mekanik në zâ, e la edhe nji orologj druni, e
nji mapamond qi ruehen me kujdes të madh, si sende fort të
çmueshme, në S. Caterina 2), e Dr. Durro Guri (advokat prej Gji-
nokastret) per perdorimin e bindshem të gjylpanës e të mendash 3).
Pa pasë nevojë maset a ravizet, ky punon me nji precizjon të
çuditshem që do pikturë qinisne me mendash. Pikturat e tija, të
punueme në mendash, ma në shëj janë ato e Ali Pashë Tepe-
lenës, e Princ Wiedit, e Princesësh Sofija, e Elenës, mbretneshës

1) I madhi poetë kishte blë per vetin nji palë petka shqyp-
tare: i veshte shpesh, e u piktirue edhe shum herë me ta. Në mu-
seum të Londonit „National Portrait Gallery“ ndodhet nji aso pik-
turash (v. perkohshmen „Albania“ v. 9. n. 7. fq. 142).

2) Vr. Letteratura albanese, A. Stratiç, v. e ç. fq. 222.

3) Vro Perkohshmen „Agimi“, N. v. I. fq. 19-12.

s' Italis, e Franc Jozefit, e arcidukës Franc Ferdinandit, e mbretit Karl, e Kraill Nikollës, e t'Ëmzot Serreqit, e t'Emzot Doçit, Abatit të Mirditës.

Pergjithsisht po ju vû mirë s'yni mjeshtërive shqypare në të gjitha ndritë imitini kû i trajte patriarkale, kû bixantine, turke, italjane; e këto jo gjithkund njini, po kû mâ fort e kû mâ pak të zhvillueme. Shkurt, mjeshtërit e xëjet sod per sod nder në janë në një gjëje mjeftë të mjerë, por tuej kënë populli i jonë i stolisun prej natyre me i kuptim të fortë e me i shijim të bukur, shpresojëm se per së shpejti kan me u pertrë e me u mkamë edhe i herë në të dashtunen atmen t'onë shkencat, hartet, mjeshtërit e xëjet.

P. Marin Sirdani.

Kanûni i Lekë Dukagjinit.

(Shkruen A. Shtjefni K. Gjeçov, O. F. M.)

— Rishtypja e e perkëthyemja në gjûhë të hueja janë të ndalueme fare. —

(Kqyr Numrin e Prillit Vjetë IV, fq. 176).

KRYE NJI E I DYTË.

Leçija.

Nye i I.

§. 951. — Me leçitë, me qejë të Kanunit do me thanë: me dà, me lanë mbas doret e me ankejë një shpi, tuj ja hjekun çdo tager, hîr e nderë, si kah katundi si kah Flamuri.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

§. 952. — Katundi ka tager me leçitë, por jo me xjerrë prej vendit.

§. 953. — Per faje teper të randa, vetem flamuri ka tager me xjerrë prej vendit.

§. 954. — Me djegë, me sodum e me grë, së ka tager as katundi pa flamur, e as flamuri pa katund.

§. 955. — Rasët per me leçitë kend ianë:

a) Kur mos të donë kush me u lidhë me besë me katund a flamur;

b) kur të shesë kush katundin e vet me hjekë e trahiti;

c) kur t'i pervaret kush një gjygit a vendimit të falun kuvendisht prej katundit a flamurit;

d) kur të bëjë kush ndo i faj të dhunshem në katund, në flamur a jasht këtyne, e të mos t'i shrohet gjygit;

e) per dhunë të bëme jashta katundit a flamurit, po s'u gjegi fajtori me shtruve pengun në katund a në flamur të vet, këta hjekin dorë prej ti, tuj jau lënë shtekun të lirë gjithnjatyne qe kjahen mbë te, e të bëjnë shka te donë me të. (1).

§. 956. — Po nguli katundi edhe ja ndal doren flamurit në të djegun a në të sodumun të një faqezit, qe e vrugoj katundin e flamurin me ndo i dhunë teper të shemtueshme flamuri ka tager, a me leçitë at katund, a me mbëledhë edhe flamurat të tjerë per me e prë në mënd.

§. 957. — Po e la veç me të leçitun as mer e as hep me të, mje qe t'i shrohet gjygit e gjobës.

§. 958. — Si t'a shtrojnë pengun flamurit katundi i pervarun, flamuri e gjobit mbas peshimit të fajit.

§. 959. — Shpin e fajtorit e djegin e sodumin me bimë e me dhë, e shkaktarin e fajit të dhunshem e gën kovenisht me gjak hupës, e robët ja xjerrin prej vendit.

1) Ad uomo o donna citati della città come ingiusti, nessuno recchi aiuto o conversi con essi; se lo farà, rimanga vituperato per esser simile a quelli con cui pratica. (Leggi di Caronda).

§. 960. — Po kje mrapshti teper e dhunshme e e shemtueshme, posë të djegunit, të sodomunit, të grîmunit e të xjerrunit prej vendit, flamuri edhë shpîn ja pret.

§. 961. — E prëmja e shpîs âsht, kur t'i zhguilin gurët e kater skepeve të shpîs per rrâzë të themelit. — Kjo bâhet mbasi të digjet shpija.

§. 962. — E premja e shpîs mbë Kanû shenjon, se gjindja e asajë shpije janë të xjerrun prej vendit me lang e plang e per gjithmonë, e per kah flamuri xêhen të dalun fare.

§. 963. — Pasunija e fundshme u bâhet gjobë, e e patundshmja do të jesë zmojle (djerrë), per kullosë të flamurit.

§. 964. — Me të leçitunin, nuk mundet kush i katundit me mârrë e me dhânë; e po muer e dha kush, jet i leçitun edhë aj, e bjen n'ato ndeshkime si i leçituni.

§. 965. — Trajta e të leçituniit âsht njakjo: „Me dà per mort e per gjellë“. — „Me leçitë kend per mort e per darsen e per uhân e miellit.1)

KRYE E NJIZET E I TRETË.

Shlirime e perjashtime.

Nye i I.

Kanuni i Maleve të Shqypnis shliron e perjashton:

§. 966. — I. Kishen:

- a) prej çdo teloznet
- b) prej dhetimit të tokve e të gjâs të gjall;
- c) prej gjobet e çdo ndeshkimit
- d) prej çdo angarijet kah katundi e flamuri;
- e) e bân pjestare në çdo gjobë;
- f) ndoren e ndermjetësin ja rren.

1) Atque in ipsa formula condemnationis, poena plerumque etiam exprimebatur hoc modo, e gr. videtur vim fecisse, eoque nomine aqua, igni-et tecto-ei interdito. (Dyon. Halic. IV. 11.)

§. 967. — II. Priftin i cilli:

a) është i jashtuem prej ushtrijet;

b) po u lyp në bër, veltja e të xëhet per 24. Poronikë;

c) po vrau kend së ndiqet per gjak, prindja e të bin në gjak;

d) nuk ndiqet per gjak të prindes;

e) së ndjek kend per gjak të prindes.

§. 968. — III. Krenët e Flamurit:

Po u lyp per Poronik bejet një nder Pleq të mëdhaj, veltja e të xëhet pe 12 Poronikë të panjefun.

§. 969. IV. Kasnecat:

Jashtohen prej ushtrijet.

§. 970. V. Farkëtorët:

Jashtohen prej ushtrijet.

§. 971. VI. Ivorfëni — djalë i vetem, q i kà mbetë mbi krye shpija e e âma, është i jashtuem prej ushtrijet.

§. 972. VII. Gruetja: mospelqymi i sajë kah Kanuja:

a) per Plak,

b) per Kapucar;

c) per Poronikë, as beja s'i gjeget

d) së kà zâ as vend në kuvend;

e) së ka trashigim as te prindja as te burri;

f) nuk ndiqet per gjak;

g) nuk bjen në gjak.

h) ndorja e ndermjerësija s'i dhunohen

§. 973. — VIII. Virgjinat (femna q i vesnet si burrë:)

Së veçohen prej grësh tjera, posë q i jafë të lirë me ndëjë nder burra, porsë pa tager zânit e kuvendi

§. 974. IX. Dekat:

Atà q i kan deken në shpi, jashtohen prej çdo punet si kah katundi, si kah flamuri, si edhë kah të reshtunt e ujit të mullijve. Ket tager kan prej Kanunit per një jafë dit resht. — Si të mbu-

shet java, do t'u pergjegjen detyrve si kah katundi si kah flamuri edhe në kjofët Krye a Dera e Gjomarkut.

Farkëtori.

(Kjo hin në Krye i X. Nye i ll. Bulgu. — Shif. „Hylli i Dritës“
Kallënduer 1922.

„Farkës (si edhe Kishës, mullînit e perbûjtores) s'i pritet kush mik.“

„Farka e ka me rend si edhe mullîni.“

Farkëtori do të farkojë me at rend qi i bjen kush hekurishtat.

Farkëtori nuk do të shikojë dashamirsin, as nuk do të vëçojë të pasmin prej të pasmit, të largtin prej të ngjatit. Detyra e ti asht me ja vû menden rendit.

Mundi i farkëtorit lahet koshiq per pendë të dheut.

Farkëtori âsht në detyrë me farkue, porse hekurin do të ja bin sejcilli per vedi.

Rrshiqi, frÿsi, kullma e tjera vegla janë të farkëtorit.

Eshken do të ja bin të zoti e hekurave.

Detyra e farkëtorit âsht me mbathë e me prefë hekurishtat rrokull vjetit.

Të zott e hekurishtave kan ditën e vet të cakëtueme ka një herë në vjet; e në ket rend të farkimit ja kan detyr farkëtorit buken e ditës e puntorin. — Rrokull vjetit s'i kan detyrë.

Farkëtori âsht i lidhun me farkue per një qet, e nuk mund të këthejë kend.

Po shtoj gjâ prej hekurit të vet farkëtori, të zott e hekurishtave do t'i lajën të hollat per hekur qi ka prishë per ta.

Per farkim të vargojve, të kurthave, të hekurave të qënit e të hekurishtave tjera qi nuk hîn në bulki, po desht kush me i farkue, mundin e farkëtorit do t'a lajën posaçe.

Rrogen e farkimit s'âsht në detyrë kush me ja çue farkë-

torit te dera; do të dalë vetë me e mbëledhë

Farkëtorin me shpì të tì nuk i kap detyra e ushtris.

Detyra e farkëtorit është me farkue ka një spatë krye dhëtë
vetësh të katundit të vet qi dalin n'ushtri

Farkëtori, me gjith të shpìs së tì, prej kurrnji zyrës së ka-
tundit nuk është i jashtuem.

KRYE NJIZET' E I KATERT.

Deka.

Nye i I.

§. 975. — Kanuni i Maleve nuk bân qi t'i shkaktohet kuej
trazimi mbi trazim.

§. 976. — Kur t'i desë kush një shpìs në
katund, për një javë dit rresht — mbas dekët —
nuk mund t'i pëzâjë kush te dera për kurr-
nji punë qi t'a kët vendi me e bâ katundisht.

§. 977 — Jashtohet me gjith gjinden e shpìs prej çdo an-
garije si kah katundi, si kah flamuri; si prej vijash t'arve, si të
mullinit.

§. 978. — Po desht kush me pritë për „kryet shë-
ndoshë“ përte javen, të presë; porse krye tetë ditësh Kanuja
ja don puntorin me kë në edhë i Derës së Gjomarkut.

§. 979. — Si të desë kush do të dergohen lajmtarët për
me thirrë në mort.

§. 980. — Tuj bâ gjâm burrnimi, gërrishten edhe tundin
krahnorin. 1)

1) Et feries pavidæ pectora fida manu. . . . Parce tamen
lacerare genas, nec scinde capillos. — In actu
enim veteres nec capillum nec barbam tondent. — (Joan. Minel-
lius, in III. Eleg. lib. I. Ovid. Nason. Tristium.)

.... I Cotti... tosto che son fatti uomini d' lasciarsi cre-
scere barba e capelli, si abbiano ammazzato un nemico. Allora so-
pra quel sangue e quelle spoglie si tondon e scopron la fronte; e
tengonsi d'aver soddisfatto all' obbligo dell' esser nati e degni de-
la patria e de' genitori. (Tacit. Germania, XXXI.)

§. 981. Grat vajtojën, por nuk gërrishten 1),

§. 982. — Porsa të ven kamben në katund të të dekunit miqt, do të vën në krye jakëzat e gjurdive.

§. 983. Kanu është me bā gjamë mbë të dekunin tri heresh, tuj e perseritun fjalën „I mjeri un!“ nand heresh. 2)

§. 984. — Burrnimi nuk bertasin mbë grā; por po i biri mbë t'amen, e i vëllai mbë të motren.

§. 985. — Kur të niset kush per me shkue në mort, nuk thotë „Lam t mirë“, as s'i thotë kush „Udhambarë“.

§. 986. — Tuj kalue rrāzë vorresh, puntorve qi çilin vorrin, nuk u thohet „puna mbarë!“

§. 987. — Në kjoftshin miq, u shëndoshin kryet; kjën shokë, u thonë: „a u lodht, or juni?“

§. 988. — Si shokët e katundit të dekunit, si miqsija, si të pîn kafen, kupëzen e pështesin në tokë, tuj thanë: „Zoti ju dhashët gajret! — „Per të mirë nuk thohet.“

§. 989. — Të tretën ditë mbas deket, kushdo qi të vînë per „Kryet shëndoshë“, si mbas kafjet si edhe mbas buket thohet: „Zoti ju dhashët gajret! Per të mirë mbas sodit!“ — Nuk thohet: ju shtrofët per të mirë!“ —

§. 990. — Gjāmatarët rreshtohen tuj perbā gjymës rrethit me ftyrë kah i dekuni.

Nye i II.

§. 991. — „Percjellsa me të dekmin nuk

Mulieres genas ne radunto.. Mulier facien ne carpito.
(Cicero de Legibus; — ne radunto i. e. ne knianto, ne raceranto)

Shqyphtarët e maleve, kur të kën per të tpe mikun të prë, a ndo'i vrasë të pergjejme, mjekrren së rrugin, mje qi të paguejn mikun a të mārriin gjakun. — Athotë e rryejn mjekrren, bājën gostë e bājën gezim me miq e shokë gjithnji si në darsëm. —

1) Tum ter vel quater per intervalla mortuum in clamabant.
(Ovid. Trit. III. 43.)

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARRIN BARLETI"
SHKODER (2018)

mund t'i kalojën kuej per derë, posë në kjo-
fët udha e madhe a udhë katundit. (Shif. „Hylline
Dritës“ Nr. 6. vj. I. Marc 1914. — Martesa, kr. III, Nye i III.)

§. 992. Tuj dredhue prej vorresh, së do të ndalet kush
mb'udhë, por do të shkojën fill e në shpi të dekunit.

§. 993. Si të mbërrin n'oborr, u dalin perpara shokët e
shpïs së të dekunit, u mbajën armët, u qesin ujët duerve pa hî në
shpi e u prîn ke treveza per me hanger Drekë.

§. 994. — Pa krye së hangermit të gjith, nuk do të ngrî-
het kush prej buket.

§. 995. Si të çohen prej buket, do të dalin jashtë të gjith,
e i lajën duert para derës së shpïs në shekë e cilla do të gjindet
plotë me ujë.

§. 996. Miqt qi gërrishten fëtyret në dekë të mikut, nuk
do të lajën faqe të pergjakuna as në shpi, as në katund të të deku-
nit, e as per udhë, por si të mbërrin në shpi të vet.

Nye i III.

§. 997. — Zija ner të dekun të shpïs (per burrnim por jo
per grà) një vjetë do të mbahet.

§. 998. — Per fëmî nuk mbahet zija.

§. 999. — Zija hiqet a per ndo'i të kreme qi lutet me miq,
a per ndo'i ditë të motmotit.

§. 1000. — Në drekë do të gatuej buk grueja e vejë.

§. 1001. — Grueja me burrë nuk mund të gatuej në dre-
kë, as me qitë ujët duerve, as me qitë rakî e as buk me thye.

§. 1002. — Po ju desht grues me burrë të gjallë me ga-
tue në drekë, në darsem nuk mund të gatuej.

§. 1003. Grueja e vejë nuk mund të gatuej në darsem, as
nuk mund të qesë ujët duerve, as rakî, as me thye buk, as me ve-
shë e me ju afrue nuses.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Nye i IV.

§. 1004. Me ardhë në shpì të prîndes në pasi bija e martueme, e me dekë aty n'at kohë, drekët do t'i bâjë prîndja.

§. 1005. — Të prishunat e drekve do t'i bâjë shpija e prîndes e jo e burrit.

§. 1006. — Po u dha ndo'i ndimë shpija e mikut, kjo xêhet nderë në Kanû, por jo detyrë,

§. 1007. — Me u çue prindja e me bajtë trupin e dekun të së bls së tyne në shpì të burrit, katundi e gjobitë per at sje-llje shnjerezimi.

§. 1008. — Mos pasët me se me shîf në dhë bin e vet prîndja, vellazënja e fisi do t'i napin uha.

§. 1009. — Të prishunat e uhât drekve do të bahen krye mojit si të hîe i dekmi në dhë, e nuk mund të shîfhen pertej.

Dy fjalë apologí per „Monumentin Historik“ etj.

„Revista pedagogjike,“ një organ zyrtar i Ministris s' Arësimit, në numer të vet 5-6 bijte në faq. 135 një artikull „Nji gjykim i gabueshem mi Gjymnasin Shtetnuer“ të nënshkruem prejë Z. Dr. L. Rasha, me të cillin ky zotni orvatet të gësë poshtë mendimet e mija të shprehuna mbi Gimnazin shtetnuer në shkrim „nji Monument historik“ etj.

Mâ së pari na do të protestoim trebtësisht kundra artikullit të parë të „Rivistës pedagogjike“ në numrave të difluem, kahë shofim, se me at artikull âsht fyem jo vetun e Perkohëshmjâ e ynë „Hylli i Dritës“, por edhe Kisha katolike mbarë e Shqypnis me mâ të pa-dëjshmen e të pa-meritueshmen mënyrë e shka âsht mâ

zi prejë një Organi zyrtarë, sikur se mbahet Rivista pedagogjike. Por, tuj pritë, që auktoritetet kompetente t'a bëjnë zyrtarisht protesten aty ku duhet, për me shkruar më vonë edhe në mendimin t'ynë mbi këtë artikull, i cili filloi të sterklasë kundra Klerit katolik në Shqipëri at helm, që i gufo në zëmër, po kaloi me i përgjigjë Z. Dr. L. Rashës për shkak të shkruar kundra broshyrës së mëte.

Më së pari është për t'u vënë re, se arrsyja, e cila ka shtënë këtë zotni të kritikojë broshyrën t'ë më shi mbi çështje të Gimnazit shtetnuer tuj i lënë kritikës së tjetër kuje pikat tjera, është tepër e kjarët e prandaj nuk është nevoja t'a kallxoj vetë. Nuk ka pasë thënë kot ai i dijsmi: „quae pectora non cogis auri sacra fames“!

Tezi i vëm, se muhamedant kanë xjerrë do të drejta, që nuk kanë xjerrë enë të krishtenët, jetë i pa tundëshëm, der sa Z. Dr. L. Rasha mos të bëjë arrsyje më të forta e të qesë poshtë ato arrsyje, mbi të cilat paqë themelue tezin t'ëm e që kundërshtari i ka lënë pa përmendë. Ai kundërshtim i vërashtë, që gjë Z. Dr. Rasha nder ato fjalë „në një rasë këso dore do të shikjohet mentaliteti i popullit“ është diktue tepër shpejt prej kritikuesit. Është tjetër me thënë, se Ministrija e Arësimit do të drejtohet prej popullit e tjetër se Ministrija e Arësimit do të shikjojë mentalitetin e popullit. Kerkush nuk moho, se në shtet Ministrija e Arësimit është më i lartë auktoritet në drejtim të popullit në lëmë arësimore; por në tjetren anë as nuk do të mohohet, se Ministrija nuk do të marrë në kujdes mentalitetin e popullit, mbasi nemos ngjyve t'ur-tis do t'u shtrohen edhe Ministrin, me gjithë se bëjë rregull ka shumë përjashtime, pse në pikëpamje arësimore janë edhe auktoritete tjera, të cilat nuk do të lëhen aspak pas dore, sikur kam diktue edhe në broshyrë t'ë më faqe 33. Duket mandej se kundërshtari i ëm nuk ka bërë ndryshim ndërmjet auktoritetit e kompetencës. Auktoriteti i Ministris s'Arësimit është po, në naltë në çështje t'Arësimit në at veshtrim, që diktua, por jo gjithmerrë me më të madhën kompetencë. Pra mentaliteti i popullit mund të ketë e do të

ketë randësi edhe para Ministrisë s'Arësimit, sikuer para se së cilës degë mbarështruese e jo vetun në Shqypni, por edhe mbi tânë boten. Asht trazue pra per së tepri Z. Dr. Rasha tuej nga me 'i herë në ndimë të „principium contradictionis,“ pse nuk është kënë gjith aio nevojë!

Në fuqi të plotë të ve'n jesin edhe fjalët tjera „këto fjalë diftoin, se xasët mysliman nuk kan mbuejtë të ndjekëshin Gimnaze të krishtëna“ etj. Mâ së pari as kundershtari i em nuk mund i qitëte krejt poshtë argumentat e prûm prej mejet. Por në tjetren anë arrsyet, qi bje per vedi kritikuesi siellen drejt per drejt kundra si e jo kundra mejet. Ato fjalë „Ministria e Arësimit desht me të hapun të këti Gimnazi të hjekin shterngesen, qi ndonji element kishte me ndjekun Gymnase elementit të ndryshem“ provoin mâ teper tezin t'em se të tijin, pse në njënen anë u dijtë, se kush kishte per të shkue n'at Gimnaz e në tjetren anë Gimnazet, qi u gjëshin të çiluna as ato nuk i a myllëshin shtekun kurrnji elementi.

Pra me kaq e me arrsyje tjera, qi bje Z. Dr. Rasha vetë ky Gimnaz është vereverte muhamedansh, pse i parapàm, se do të delte këso dore mbasi vetun arrsyjeja e mosperjashtimit të elementave të ndryshëshem nuk mund të provojë anen e kundert, pse sikuer u tha, as Gimnazet e krishtëna nuk perjashtoshin kurrnji element. Nuk është e vertetë mandej, se ky Gimnaz nuk kà kurrnji pikë rregullorje, qi mos të gjindet nder elementa tjerë. E dielja, p. x., qi mbahet per të kreme është vetun per të krishtënë, e prendja vetun per muhamedan. Tjerat të kreme të krishtëna a mbahen? Dita e të Shelbuemit a kje e lirë per të krishtënë? Po Ramazani? Shkolla në ket kohë kuer fillohet? O lutem vëllazenve muhamendan mos t'u vie keq per këto oroe, qi jàm tuej bà, jo per të sakët per me fye ndo'i besim a ndo'i ader besimtar, por vetun per me i mbushë mendës kundershtarit t'em, per shka kam shkruë në broshyrë t'eme.

Argumenti, qi xier kritikuesi i em prej trupit mësojtuer të perbàm gadi krejt prej të krishtënësh siellet mjerisht edhe ai kundra kritikuesit, prandej edhe të broshyrë nuk e kam marrë pa-

BIBLIOTEKA PUBLIKE
MARIN BARLETI
SHKODER (2018)

ra sÿsh, pse mbas mendimit t'ëm vijte mâ fort per me qitë në shesh tezin t'ëm. Se forma, si element caktues e informues kà mâ të madhen randësi e di edhe vetë; por nuk di a kà randësi per shka do me provue kundershtari i broshyrës. Mâ së pari do dijtë, se shumica e mësuesve në Gimnaz të Shtetit janë të krishtënë jo per hater por per nevojë. Kush ka dyshim mbi këtë pûnë të vërojë shkollat e këtushme fillore myslimane, qi para paten mësues të krishtënë e sot nuk kan asnji e me gjith arrsyë, pse ketiji parimi jam edhe vetë. Së dyti gjasimi i formës e i landës nuk do shtÿ fort, pse, posë se „omnis comparatio claudicat“ landa. qi kishin per të kënë xàsët kishte per të marrë në do pikëpamje edhe cillsit e formës, qi kënëkan mësues, shka kishte per të kënë kundra intereseve të Gimnazit shtetnuer.

Kritikuesi i ëm per ato fjalë, qi paçë shkruë në broshyrë, se shteti është tuej bâ mballafaqe propagandë **per fas et nefas** me marrë gimnazista të krishtënë prejë Gimnazesh të krishtëna tuej u çilë per ket qellim bursa, qi t'i epet këtij Gimnazi nryre shtetnore, shkruë se janë thënë pa asnji provë e prandej i qet poshtë me at thënë të njoftëne: „**quod gratis asseritur gratis negatur**“. Un kujtoshe e kujtoj enë sot, se per ket pûnë nuk lypen sprovë, mbasi sprovët e nevojëshme i kan të gjith para syve. Kundershtari i ëm mund të pëves si dishmitarë të fjalëve të mija xàsët e klasëve të veta, do nder të cillët në pak kohë janë kënë shkruë e shlye dy a tri herë prejë Gimnazit franciskan, kahë ngushtoshin auktoritetet a me lânë Gimnazin t'ynë e me hi n'at të Shtetit a me mbetë pa bursa. Janë dishmitarë prindt e këtyne xàsëve, mësues e tyne, Inspektori i atëherëshem i Shkollave të këtushme Z. Anamali, qi tash është enë gjallë e gjindet në Tiranë. Pra Z. Dr. L. Rashës i ishte dashtë m'u kjarue mbi këtë pûnë e mandej me shkruë, pse nuk është faji i ëm, pse at herë nuk është gjetë këtû në Shkoder. Sa per arrsyë, qi bje kundershtari i ëm, se nder bursista është gjetë edhe ndonji, qi nuk është kënë krishtënë, këjo pûnë është e vertetë; por t'ishte janë at nder Gimnaze tjera, në

njânen ânë u ishte dhânë shkas me ndjekë gjurmët e tija edhe bursistave të krishtënë e në tjetren ânë kishte dalë pûna me bajrak për fushë se pse ishte tuej u pûnue aso dore, sa me e marrë vesht jo veç i mëçmi e urti por edhe i trashi e budalli.

Atyne fjalëve: „ktû po shifet mirë kundërshtimi i interesuem, qi po i siellet ktî Gymnasi“ po u përgjegji për së shkurti kështu: se në të cillen ânë gjindet mâ teper interesi, po i a lām tjetërkueji gjygin. Se na mandej nuk gjindena në rasë t’apim randësi kundërshtimit t’ynë e dijim mirëfilli, pse jo vetun se na mungo pushka e topi, por edhe mjetet financjare. Me gjithkëta na luften për të drejtë e kena fillue e do t’a vijoim jo në shpresë të mjeteve të përmenduna, por në shpresë të Zotit e të së drejtës.

Kundërshtimit të fundshëm të Z. Dr. L. Rashës po i vë për ballë edhe un ket t’ëmin. Për në pasët Shteti „detyrë“ e „të drejtë“ me vû programe e me trajtue **nji** ndergjegjë komtare me mjete të ligjëshme, na jena **nji** mendimi me zotnîn e tij; por i u dha Shtetit tanger me urdhnuë programe e me trajtue **nji** ndergjegjë komtare me çëfarëdo mjetesh, të ligjëshme a të pa-ligjëshme, at herë zotnija e tij të na falë, se nuk mund t’a ndjekim, më sa nuk mund të ndjekim Makjavelin, të cillin e kam dënue në broshyrë t’ëme faqe 18-19 mbasi **edhe ai denote vedin** për parime, qi mësoje me ndjekë.

Shkoder, 10. V. 1923.

P. A. Marlaskaj, O. F. M.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Lajme.

Rrokull Botës.

Kahdo qi të këqyrim, së kemi per të pà tjetër veç tym e njëgull e - u i q d i p l o m a t, qi mundohen me i hanger kryet sho-qi-shojt e me shkye ndoj send per vedi. Sot në Genovë, nesër në Lausanne, masnesrit Zoti e di se kû! Fundi-fundi kujtoj-më, se s'kishte me kënë një guxim per të pervûjten të perkohshmen t'onë me thënë, se konferencat e deritashme së paten tjetër rezultat, posë ktij: me shkatrrue Ententen. Hupi Clemanseau-i me Wilson-in e Versailles-it! Hupi edhe Lord George-i i Genovës e sot, mas rrumull 4 vjetve qi u bâ „pagja e Versailles-it,“ Ententa do të shtrojë pëgjjet e veta kujë? Turkis; njasajë Turki, qi Franca me Anglin para 3 vjetve dote me e shdukë prejë fjalorit të popujve. O que mutatio rerum!

Lausanne — Ruhr — Orient. Qe tri varrët e trupit t'okcidentit të vjetruem! Qe tri farkat e diplomacis europiane, kû sejcilli diplomat flet e bertet e sejcilli mandej rrahë kullmen, qi don vetë.

E Turku — prezo, hallall i kjoftë! — po lot me Europjan jo ndryshej, veç si qëni me sukull. Prap kà cue Ismet Pashën në Lausanne me u pjekë me Entente per ndoj godi, me folë per gjithkënd e gjithshka, por jo per kapitolacjone e per integritetin e Turkis, pse kto pika janë per Turkin një „noli me tangere“, kshtû qi mas giaset edhe ksî shtakut kën me u dà me fjalë të mira e me gur në shirajcë, me gjith se Lord Curzoni thotë, se kishte me kënë një shnjerezim po të përsëritej nija në orjent edhe një herë. Të shofim!

Në sà në Lausanne Entente sotën këvend me bedelin e Germanis në luftë botnore, po me sajue marrëdhanye të reja,

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MAMIN BARLETI"
SHKODER (2018)

pse traktatin e Sevres-it Turkija jau bëni paçaver me topa e mitroljeza të marrun Zoti e di se kû e se si, në tjetren anë projektin e Germanisë, me pague 30 miliarda shperbiime e tjera pagesa mas fuqis ekonomike të vendit e t'industris, Z. Poincare-i me gjith shoqin e vet, Jaspardin, e man porsî nji atentat kundra traktatit të Versailles-it, per të cillin, jo ma larg se ne në këto dit, vetë auktori i tij, Wilsoni, tha, se nuk eksistote mâ. Eh, po! Kâ kënë e kâ per të kënë: lum i forti e mjer i ligul! E pra në Ruhr, per me çue në vend ket traktat të Versailles-it, zaptohen minjeret, dënohen Thyssen e Krupp per rebel, pse s'i shtrohen dhunës franceze, myllën të perkohshme e fletore, qiten mâ se 1000 zyrtarë german andej kufinit, vriten puntorët, qj së duen me lshue mállin e të zotve francezve, e tjera kso mizorish të pa-numër, qi deri dje pat kujtue Europa se janë máll, qi shitej e blehej vetem nder magazina të politikës së Ballkanit, por jo nder kryegjytete të humanizmit. Sot shifet kjartas, se shka duen Francezt: me shue Germanin, pse sot i kâ ardhë dita. A thue por kan me idalë ktij qellimit në krye, tash na difton koha e ardhëshme. Nji pûnë veç âsht e sakët: se pasiviteti i popullit të Ruhrit kundrejt nji fuqie me topa e mitroljeza, dishmon kjartas, se morali i nji popullit 60 e mâ milionsh, jo veç se s'â thye, por qi mâ të qandrruem s'e njofti historiija. E se shka mund të bâjë komi german i dnuem per dekë prejë gjaksve të Renit; shka mund të sakrifikojë ky popull me nji ndergjegje komtare të pa-shoqe në histori; çfarë mjetesh mund të perdorin industria e teknika germane per me bâ mâ të mrâmen provë per pshtimin e atdheut në grykë të vorrit, ket na dishnoj kjartas lufta e perbotëshme, kû ju desit botes marrë m'u alarmue per me ngushtue ket luâ me u shtapë mrenda shtofullit të vet, kû sot Franca me Belgjin kish me dashte me shtrua per dhë nji herë e pergjithmonë rivalin e njimi vetve e kso dore me marrë gjaqet e Lipsjes, të Sedanit e të Versailles-it, kû u formue aj „Deutschland über alles“, qi se po atkunder as koloniët e hupne, as flota e shueme, as shperblimet e luftes të sajueme me gjith

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

farë projektesh e „tagresh“, mjaft qi këto mos të perkojnë me de-
kën e Germanis.

Se shka na bje dita e nesermes, atë Zoti e di. Por se di-
plomat e Europës duen me e shty Germanin ja me i rënë nder gjat
Francës, — shka së kà me ndollë kurr — ja me u shërgue me
dekë mrenda Kartagenës, per të cillen Poincare-i së
din tjetër ndermjefsi, veç „delendam esse“, klà e dishmon pergje-
gja verte intransigente e ktij Zotnis, qi i dha notës germane në kto
dit, pa u marrë vesht me tjerë aleat, posë me Belgjin, tuj mos i lënë
tjetër shtek çilë Germanve, posë ktij: me lã sà mã parë deri në
mã të mrâmin frang år, me ndreqë me produksjon të Germanis të
gjith department-at e Frances e të Belgjit të zaptuem në kohë të
luftës e — mos me bâ mã kerkund një qindrrësë
pasive. — Të shofim kû po maron intransigenca e Poincare-it
në çashtje të shperblimeve, prejë së cillës mvaret jo mã pak se
jeta a deka marë Europës.

Amerikë, — Amerikant, në sà Europjant duen me i xjerrë
syt shoshojt, atà po gjuejnë peshk n'ujë të turbull. Si e bane Eu-
ropen tributare, i zaptuene edhë hamarin e Orjentit, Anadollin. Në
këto dit kje nënshkrue koncesjoni i një udhës së hekurit jo mã
pak se 4000 kilometrash prej Amerikanit Chester e gjeveris
tyrke me këto tagre: qi me muejt shoqnija turke-amerikane me
shfrytue ç'do minorat deri më 20 kilometra andej e kndej udhës
së caktueme per hekurudhë.

Rusi — Pus! Salvimet kundra besimeve vîn tuj u bâ per-
herë e mã t'egra. Mas gjaset Sovjett së kan menden me ça kryet
per kerkend. Ipeshkvijt e Polonis në këto dit lypen ndimen e bo-
tës së gjytetnueme per me ndalue këto salvime, të zbatueme me
ç'do mjet, per me shue kishen katolike të Rusi. „Procesi ku-
ndra patriarkës Tychon është një proces, që drejtonet kundra marë
gjytetnimit“ thotë kushtrimi i këtyne barive të ndërgjegjes së lir
e prandej lypin ndimen e marë botës së gjytetnueme. Në këto dit
patriarka Tychon kje dënue prejë kongresit kishtar sovjet, zdeshtë

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

rybjet e dorzue gjykatores së Sovjetve. Rusia sot po sheshka pau Franca në kohë të Marat-it e të shokëve të tij.

Itali. — „I Popolari“ u dâne prejë fashistve, pse së muejten me rà në godi. Fletoret e tyne por dishmojnë, se kan me viue me bashkveprue në ndimë të qeveris fashiste, per mos me i bâ dam solidaritetit të komit. — Mreti e Mretnesha e Anglis visitue-ne në këto dit Italîn, kû kjenë pritë me nderime të veçanta, sidomos në Romë. Qarqet diplomatike ktij vallimit i napin edhe një njyre diplomatike, per një lidhni mâ të fortë të ndermjet të këtyne dy shtetëve të mdhâ.

Bibliografi.

Archivum Franciscanum Historicum. Periodica publicatio trimestris, cura PP. Collegii S. Bonaventurae. Quaracchi, 192.

Është kjo një e perkohshme, qitash disa vjet e botojnë të censhemt dijetarë franciskâj të Kolegjës së Sh' Bonaventurës në Quaracchi, afer Firencet. Mbi vepër të dobishme të ksajë së perkohshme shtypi italian, tedeshk, françez, kreato-sloven etr. kan folë me sympati të madhe. „Literarische Rundschau“ e levdote me kso fjalësh: „Nji nder mâ të naltat studime historike t' Urdhnit Franciskân... Mbasi Franciskâjt, per me u dhânë

shkas studimeve fjeshtë historike, zân vendin mâ të parin nder të gjith Urdhnat rregulltarë të kohës së sodshme, mundet me u mârre me mend se sa randsin e kâ kjo e perkohshme.“ — Fletorja e Berlinit „Germania“ shkruet per të: „Kâ randë, aq të plotsueme sa me ja bindë merden gjithkujë... Kâ nisë Lirë, e vijon fort mirë.“ — Perkohshmja Hrvatska „Straza“, mbasi pat folë

per të hollë e giatë në një numër të vetin, e mbarotë racen-sjonin e vet tuj thënë: „Pergzo-hëmi me Franciskâj per një per-kohshme kaq purë e madhe, e xëtës ja porosisim të gjithve... e-dhë urojmë, qi Franciskâjt e cen-shem të qesin sa më para per-

kohshme tjera mbi Sh' Bonaven-turen, Aleksandrin t' Ales, Duns Skotin, Rogerin Bakon e tjerë filozofa të mdhaj franciskâj.“ — Kujtojmë, se s'kemi tjetër per të shiue, per me ja u porositë di-jetarve të Historis.

Kan mrrijtë në Drejtim t'onë:

Ora e Maleve. Fletorja tash per tash del një herë në javë. — Pajtimet në Prefekturë të Shkodres: një vjetë Koronë serm 10, gjashtë muej Koronë serm 5, copa një grosh serm. — Jashta Prefekturës së Shkodres pajtimi është: një vjetë 15 Koronë serm, gjashtë muej Koronë serm 7.50, copa 1 grosh e gjy-së serm. — Drejtuer i gjegjeshëm: Shuk Gurakuqi. — Botohet në Shtypshkrojtë franciskane në Shkoder,

Gazeta e Korçës. Del dy herë në javë. — Pajtimi në Shqypni: per një mot fr. ar 10, per 6 muej fr. ar 6. Jashta Shqyp-nis: per një mot 15 fr. ar, per 6 muej fr. ar 10. Pajtimet do të pa-guehen para. — Drejtuer pergjegjës Zhan N. Gorguzi. — Shtyp A. A. Vangjeli — Korçë.

Moji i Marcit Jose i Sh' Josefit qitun në gjithë shqype, prej një Meshtarit të Shoqnis së Jezu. — Shkoder — Shtyp. e Zojës së Paperlyeme 1923.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Ato zoja e ato zojusha qi ende së
kanë dergue punët e tyne në Kuvend të
motrave Stigmatine, **JANË TË LUTUNA**
qi të shpejtojnë tue kënë se në marim
të ktij mojit do të hapet **EKSPOZITA**
E PUNËS SË DORËS qi âsht tue or-
ganizue **Shoqnija Rozafat.**

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Hylli i Dritës

del me 15 të setcillit muej.

Pajtimet e Dorshkrimet i drejtohen Drejtimit të së Perkohshmes —
— „Hylli i Dritës“ — Shkoder, Rruga e Shën Andout Nr. 14.

Çmimi i pajtimit:

Per Shkoder: Fr. ar 10. — Me postë: 11.

👉 Nji Numer: Kr. 2.50 👈

Gerant i gjegjshem: KOLË TOPALLI.

Me lëje të të Parve

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MANIN BARLETI"
SHKODER (2018)